

Politikai
röpiratok.

58.

58

444

MAGYAR

SZABADELVÜ-CONSERVATIV

POLITIKA.

IRTA

ZICHY ANTAL.

2.

PEST,

KIADJA PFEIFER FERDINAND.

1862.

61675700754928

M. A. G. A. R.

SZABADELVU-CONSERVATIA

DE BALLAGI GÉZA.

A magyar haza soha nem volt derék, sőt kitünő férfiak híjával. Egy nemében a hazafiaknak azonban mindig szükölködött; olyakéban t. i. kik tartózkodás nélkül a nemzet szemére lobbantják az igaz szót.

Gr. Széchényi István. Polit. Programm.

1862

Pest, 1862. Emich Gusztáv magyar akadémiai nyomdász.

ELŐSZÓ.

A nyájas olvasót szívesen felkérem, hogy ezen értekezésemet „a kérdéshez“ czimű röpiratom folytatásának tekintse, mely viszont országgyűlési beszédemnek volt mintegy bővebb kifejtése. A „Pesti Napló“ba irt cikkeimre is, az eszmelánczolatnál fogva, itt-ott hivatkoznom kelle.

A ki a haza egy oly szerény napszámosától, a minő e sorok írója, meg nem vonja figyelmét, az elismerendi, hogy, minden gyarlóságaim mellett is, legalább enmagamhoz hű s elveim iránt következetes maradtam.

Zalán, 1862. Juliusban.

ELŐSZÓ

A művészetek és tudományok fejlődésének történelméről, és a művészetek és tudományok jelenlegi állásáról, valamint a művészetek és tudományok jövőjéről. A művészetek és tudományok fejlődésének történelméről, és a művészetek és tudományok jelenlegi állásáról, valamint a művészetek és tudományok jövőjéről.

Budapest, 1882. Júliusban.

I.

Pártok legyenek.

Régente csak kétféle politikust ismert a közvélemény; aulicust és patriotát.

Föltették, hogy a ki az udvarhoz szít, az már eladta hazáját; és a ki jó hazafi, azt az udvar már üldözi. E kissé szeretetlen s tán igazságtalan felfogást, mely az elvont fogalmakat egyszerűsíteni, sőt személyesíteni szerető tömegnek nagyon tetszett, a vezérek is vagy oszták vagy osztani látszának.

Nemcsak azon velünk született gyarlóságból, miszerint ellenfelünk gyengéit felleplezni, hitelét aláásni mindig szeretjük, nemcsak azon csalhatatlan számításból, miszerint, mindannak, a mit ő, t. i. az ellenfél a nagy közönségnél veszít, mi leszünk nevető örököséivé, s így elveinknek, melyeket egyedül üdvözítőknak vallunk, az ellenfél rovására, sőt holttetemén át is győzelmet szerezhettünk.

Mind ez oly emberi dolog, s nem is hallatlan.

Nálunk azonban, helyzetünk sajátságosága látszék igazolni e politikai kiskorúságot.

Nem hiányzottak s napjainkban sem feleslegesen,

a gyakori hivatkozások Anglia kifejlett parlamentáris életére, a hol Tory és Whig egyaránt jó angolnak tartatik. „A mi helyzetünk más boldog országokétól egészen különböző“ volt mindig a válasz.

„Itt nem egyes pártkérdésekről van szó, nem a politikának conservativebb vagy szabadelvűbb iránya, nem egyes osztályok egymásközi érdek harcza képezi küzdelmeink tárgyát; nálunk egyenesen a lételről: önálló, nemzeti, alkotmányos lételünkről foly századok óta a vita.“

„Itt a kormány nem a pártok felett, a pártokon kívül; nem nagy többségre vergődött, hatalmas „nemzeti párt“ élén, hanem valamennyi párt ellenében, szóval mint ellenség áll velünk szemközt.“

Ez volt Austria beolvasztási politikájának eredménye.

Fájdalom, hogy az osztrák államférfiak egy alkalmat sem mulasztanak el ama szerencsétlen traditonalis politika felelevenítésére s minden kedvező széllel életbe léptetésére; a mi viszont nálunk az ellenzéki, sőt osztrák elleni politikát tette mintegy hagyományossá, s egy becsületes, szilárd hitelű, erős osztrák párt fenállását, erkölcsileg lehetetlenné.

„Osztrák párt?“ e nevet csak gúnynak fogja minden vélemény árnyalat tekinteni; a mely párt kiválólag Ausztriához szít, s inkább Ausztriával akar menni mint nélküle vagy ellene, a mely párt Ausztriában lát mentőhorgonyt, egy általános forradalom árjai ellenében, melynek minket elborító hullámain az új dunai confoederatio ábrándbárkája leng; a mely párt e bárka duzzadó vitorlái és sokszínű lobogói ellenében inkább a kétfejű sas szárnya alá kész kitűzni háromszínű

zászlónkat: épen ez a párt az, mely mindennekfelett a „nemzeti“ párt czimét igényli magának.

E párt, mely messziről meglátá a vihart, melyet a forradalom látszólag boldogító elvei hazánk egére felidézendettek, egyaránt küzd a szláv mint a német beolvasztási kísérletek ellen s a specifice osztrák politikának zsámolyul soha szolgálni nem fog.

S ha van párt nálunk, mely nem a nemzeti lételt tekinti kiindulási pontjának, mely nem a historiai jog szilárd földjén veti meg lábát, hanem előbbre teszi a szabadságot, a democratiát, a népek testvérísülése, s a teljes egyenjoguság csábító álmoképeit, s mely ennél fogva hivatottnak látszik arra, hogy ama tarka bárkának Ararat hegyévé váljék, s olajággal üdvözölje előre kiröppentett galambpostáit; valjon e párt, ha létezik ilyen, nem adja-e fel mind azt, a miért oly erőfeszítéssel, s egy „ezredévi szenvedéssel“ küzdöttünk?

E párt, ha létezik, mindennek inkább volna nevezhető, csak magyarnak nem!

De szomorú is volna, ha a magyarnak tisztán nemzeti politikát követni nem lehetne.

Ha nem volna más választása, mint vagy Ausztriába, vagy a dunai confoederatioba beolvadni, azzal a gyenge vigasztalással, — melyet melesleg mondva, egyaránt penget füleinkbe a nyugoti s a keleti szellő, úgy a Lajtha, mint az alduna aeolhárfa, — hogy t. i. itt is ott is talán majd mi fogjuk kezünkbe ragadhatni a hegemoniát, hogy mi, keleti ős faj, melynek a nagy világon e kivül nincsen számára hely, diszszel is fogjuk azt megállani, s leszünk: primus inter paros!

Ha alapos volna azon ellenvetés, hogy nálunk oly

nemzeti párt, mely Ausztriával akar menni, nem lehet, azért, mert Ausztria beolvasztási terveket kohol, melyekhez egy becsületes hű magyar hozzá nem járulhat; úgy viszont nem kevésbbé állana azon gyanúsítás is, hogy nálunk az ellenzék nemzeti nem lehet, mert az el akarván Ausztriától szakadni, a szláv államszövetség izzó katlanába vet bennünket, melynek ismeretlen bronz-öntetéből ősi nemzetiségünk színaranya többé napfényre nem jövend. . . .

Végleteket állíték egymással szembe, hogy könnyebben megértessem, s a két szélsőség között elfogallassam álláspontomat.

Mi nem akarunk lenni sem osztrák, sem szláv provincia.

Nem akarunk sem a német, sem a muszka protektorátus alatt, mint alárendelt néptörzs, tengődni.

Sem Eris almájaként a czivakodó jó szomszédok között, a nagyhatalmak egyensulyi theoriájik vagy épen személyes nagyravágyásaik bábjátékaként ide s tova hanyatni s elvégre is a nálunknál nagyobb Lengyelország szomorú sorsára jutni.

A nélkül, hogy értekezésem elején mindjárt fellelte elegiai hangulatba esuém, s világfájdalmi ömledésekkel hívnam fel elmésebb ellenfeleim élezeit, egyet el nem hallgathatok.

Rosz orvos volna az, a ki betegét halhatatlannak hinné, a kin bátran s kénye kedve szerint experimentálódhatik, mert ha egyik s másik szer nem használ, majd használhat a harmadik, s ha kimerül minden mestersége, hívhat a beteg, — csak t. i. ráérjen, — más orvost, s a t.

A magyar államférfiunak is hasonló a feladata.

Szeme előtt kell tartania, hogy betege a féltett s hőn szeretett „baza“, meg is halhat, s el is késhetik más jobb tanácsadóhoz folyamodni.

Felfogásom szerint a forradalom, melyet nekünk esoda orvosaink beadának, oly drasticus szer volt, mely közel a sir széleig vitt, s én, — tán fascinálva, még a nagy Széchenyi emléke által, — még mindig e körül látom tántorogni ocsudó nemzetemet.

Nemzetünk halálát pedig, — már hogy kimagyarázzam magam, — nem egyes tagjainak physikai halálában, hanem országunk lehető feldarabolásában látom.

S ez esetben, — melyet legvégső, szomorú esetlegként, mint orvosnak a beteg halálát, még is csak szem előtt kell tartanunk, — a mi ügyünk sokkal két-ségbeesettebb, mint a lengyeleké, mert ezek nem csak számra nézve sokkal többen vannak, hanem sem val-lás sem nyelvkülönbséget nem ismernek.

S azért Lengyelország újra feltámadása oly bizonyos, mint a hiszekegy szerint a halottaké, csak hitöket el ne veszítsék ama hős nemzet fiai.

Ámde, ha mi rajtunk megtörténik, hogy feldarabolnak, — már akár a forradalom, akár a reactió doctorai kezeljék a bonczkést, — mi el vagyunk veszve örökre.

Ez a sok idegen elem, melyből a magyar állam alakult, elég cohensióval bir ugyan, hogy együtt maradjon, mig a historiai jog nimbusa környezi a sz. István koronáját, mig a kor két nagy eszméje: a democratia, s a nemzetiség szárnyra nem kelti a szunyadó atómokat, de ha ezek valaha, egy erőszakos successio következtében, szétporlanak, s centrifugal irányokban

illető rokonelemeikkel egyesülnek, kétlem, hogy annyi attractio legyen bennök, miszerint újra a régi formában, az az: egy magyar állammá egygyé forni vágnának. . . !

Alakulhat egy szövetséges állam, a kölcsönös érdekek s jogegyenlőség alapján, a koreszmék új s hódító zászlója alatt; alakuland, megengedem, egy nagy, hatalmas, világhivatással bíró állam, a geografiai szélesség e fokai alatt, de ezen új és hatalmas állam, magyar lesz-e? az más kérdés.

S e kérdés — melyre az oly általános megdöbbenést okozott Kossuth-programm előre is nemmel felelt — sokkal komolyabb, sem hogy azt akár ignorálhatnók, akár könnyedén vehetnők.

Mi az életet, mi a magyar államot akarjuk megmenteni, bár honnan jövő megtámadások ellen.

Van tehát pont, a melyben — minden polit. színezetűek — egyetértünk, van elv, melyet szentnek, közösnek vallunk, van zászló, mely körül, veszély idején, egy táborban csoportosulunk.

Már, ha aztán egyikünk innét, másikunk onnét lát a közösnek elismert ügyre nézve nagyobb veszélyt, ha egyikünk így, a másikunk amugy hisz a hazának szolgálhatni; azért ne hajigáljuk egymást kövekkel, ne bélyegezzük egymást hazaárulóknak.

Tiszteljük a véleményt ne csak: de ismerjük el a véleménykülönbség szükséges voltát, a politikai pártok jogosultságát.

II.

A conservatívek visszavonulása 1848-ban s azóta.

Eljött-e már ideje, hogy az 1848 előtti politikai pártok felett részhajlatlanul ítélhessünk s egy történetész higgadtságával adhassuk meg mindenkinek a magáét?

Kialudott-e már a régi „pecsovics“ok iránti ellenszenv? Rehabilitáltak-e már magokat a párt jobbjai a demos ingó kegyében? Dogma-e még a régi magyar „oppositio“ csalhatatlansága? s a hazafiság s polgárerény kizárólagos monopolioma maradt-e?

Kijózanodánk annyiból, tán ezen igazságtalan elfogultságunkból is.

A mámor dicső bár, de oly rövid volt; a bűnhődés évei oly hosszúak, oly ólom szárnyuak.

Nem fogok régi sebeket felszaggatni, de egy nemzetnek nem szabad feledni sem dicsőségét, sem nagy szenvedéseit, s ha fellelkesül dicső multjára, szükség, hogy okuljon is botlásain.

A forradalom előtti években nem valánk oly kiskorúak többé, hogy politikai pártokat ne ismertünk volna; de nem is oly érettek még, hogy ezek szabályos csoportosulását s a közjóra irányzott szakadatlan rendszer működését eltúrhettük s nyugodtan szemlélhettük utilizálhattuk volna.

S hogy annyira is valánk, egyedül Széchenyi elhatározott, noha neki babérokat nem termett, fellépésének köszönhető; mint a ki azon időben ellenzéki többé nem volt, conservativnek pedig nem adhatá ki magát, s oda mondogatván mint jobbra, mint balra az igazat s a két fél között mint egy izolált állást foglalván el, ezek intentióira is egy-egy villámsugárt vetett, mely sok gyengébb szemnek vajmi nagyon fájt is.

A nagy hazafi, ki minden rágalom ellenében tetteleire hivatkozhatott, s a kormánynak lekötelezve semmikép sem volt, fenszóval constatirozá ama fontos tényt, hogy a kormány immár alkotmány s nemzetiségből következtetési tervével felhagyott, mi által az ellenzék mérgesebb része kissé visszas helyzetbe juthatott ugyan, de másrészt a conservativ párt jóhiszeműsége igazolva lön, maga a kormány pedig a kezdett új ösvény folytatására serkentve s a nemzet józanabb részének — addig, a mig ama föltett jobb uton maradand, — őszinte támogatásáról mintegy előre biztosítva láthatá magát.

S valljon, ha akkor sikerült volna a boldogultnak Deákkal egyesülten egy hatalmas nemzeti középpártot alkotni, — mely mind a két párt legjobbait egyesité vala zászlója alatt, — ez minő fordulatot adott volna dolgainknak? — e kérdést kissé háladatlan dolog most újra felvetni, miután csak az ellenkezőjét tudjuk, t. i. annak, hogy létre nem jött, szomorú következéseit; de miből viszont annak, ha létre jött volna, szerencsésebb kimenetelét s ohajtott sikerét egész biztossággal nem következtethetjük, csak némi valószínűséggel sejtethjük.

A pártélet nagy szabásokban megindult, két nagy

tábor áll egymással szemben, s a kettő között izolálva, párt nélkül, de minden párt által legalább színleg becsülve, a nagy hazafi, a ki még korán pengeté szükségét annak, hogy az ellenzék mustrát tartson a maga soraiban, mely műtétel — ugymond a „program” írója, — minden osztály és párt színezetnek vajmi hasznos volna.

Ennek még nem jött meg ideje.

E fogalom: „szabadelmű conservatív”, vagy „mérsékelt szabadelvű” nem csak homályosnak, hanem ellenmondásosnak (contradictio in adjecto) tetszett, s a két nagy párt oly heterogén elemeket ápolt keblében s rejtegetett, tán mintegy családi titkot, a párt fegyelem egész szigorával, melyek fejlettebb és előbbre haladott alkotmányos viszonyok közt, — okvetlen rést törnek magoknak s önállólag érvényesítik befolyásukat.

A mint minden parlamentnek megvan jobb és bal oldala, a centruma, ugy minden pártban külön ismét föllelhetők ezen árnyalatok, melyeket közönségesen, mint szélsőket s legszélsőket, avagy mérsékeltet szoktunk egymással — nálunk eddig csak in abstracto, — megkülönböztetni.

Az árnyalatok e sokféleségére szüksége van az egyéni szabadságnak, mely különben a pártfegyelem kiállhatatlan zsarnokságát venné nyakába s bizonyos egyformaságba préselné az emberek agyvelejét, ugy, hogy az ily modern constitutionalismushoz képest egy összezsugorított chinai lábtalp még a felvilágosodás jelvényeként tündökölné. *)

*) Lásd e tárgyról: Irányzat, árnyalatok, és:

A pártélet e fejletlensége okozá egyedül és teszi megfoghatóvá, hogy, midőn 1848. marcziusban hegyibék jött a nyugoti szél, és a forradalom Párisból Bécsig viharzott, majdnem minden párt, minden ember hűtlen lőn programnjához, elveihez, az egyik határt nem ismervén a tér elfoglalásában, a másik annak elhagyásában.

Az ellenzék, — melyet Kossuth nem vezérelt, hanem már ragadott magával, — valljuk meg csak, — visszaélt pillanatnyi hatalmával s azon enyhítő körülmény, hogy Széchenyi a ministeriumba lépett, nem háriható el a látszatot, hogy a 48-iki törvények egyedül egy párt, t. i. az ellenzék vivmányai, nem pedig a közvélemény rég érlelt s a pártusák retortain átszűrődött, tisztába hozott követelményei voltak.

Jobb lett volna-e az első magyar ministeriumot a régi peccovicsok belevonásával mind a két párt embereiből össze csinálni?

Idején lett volna-e körülé most ama nagy nemzeti középpártot, melyről fentebb emlékezénk, megalakítani?

Czélszerű lett volna-e, miután az ellenzék minden kívánatai nemcsak teljesítve, de a legmerészebbek is még tulszárnyalva lettek, viszont a conservativek programjából a közbirodalommal összeköttetés fenntartásának elvét, szabatosabban: a birodalom nagy hatalmi állásának biztosítását, átvenni s az első független s felelős magyar miniszterium programjába, — léti feltételeként — igtatni?

Egyén és párt című cikkeimet az 1861. Napló 88. és 141. számaiban. Ez utóbbira Kemény Zs. barátom még most is tartozik észrevételeinek ígért közlésével.

Eféle s ennél okosabb kérdések, igaz most már eső utáni köpönyeg gyanánt tünnek fel; de még is, — s egyebet nem akarok — arra emlékeztetnek bennünket, hogy ha megint egyszer eső lesz, hát el ne felejtjük a köpönyeget!

A conservatíveknek ama válság alkalmával, mindenekelőtt összetartani, befolyásukat tömegben érvényesíteni s teendőik felett nem egyéenként, hanem mint compact párt kellett volna határozni.

Választásuk volt:

1) Egyenesen ellenszegülni s megtámadni a nélkülök sőt ellenök keletkezett törvényeket;

2) nyiltan s őszintén meghajolni a törvény szentsége előtt s az adott formák közt megmenteni s érvényesíteni elveiket;

3) végre bölcsen félreállani az utból, míg elzuhog az ár s aztán megmenteni a nemzet számára, a mit lehet.

Az első a nyilt ellenszegülés, helyén lett volna a 48-ki törvények szentesítése előtt, utánna nem többé. Nem a nélkül, hogy lázadókká, pártütökké és saját legfőbb elvöknek, — mely a törvény tisztelete — elárulóivá, lábbal tapodóivá lettenek légyen.

A második, hogy nem történt hiba — volt, melyért még korán volna eldönteni, hogy kit tegyük felelőssé. Jó rész jut abból mind a két félnek mely szerepelt s a harmadiknak, mely nem szerepelt.

Szétporlottak ők, mintha soha sem léteztek volna, míg szerte szállongó bérenczeik fővegein veres tollak lengének.

S ez az oka talán, hogy ama harmadik lehetőség, — a vihar utáni újra alkotás, — melyre a két elsőnek

részint önkénytes, részint kényszerű mellőzésével, nem is mint párt, hanem mint egyének elhatározzák magokat, — daczára a legjobb akaratnak, oly kis mértékben sikerült eddig.

Nincs többé kétségbe vonva sem loyaltások ott, sem hazafiságok itt, s működésük még is ugy késik megérlelni az ohajtott eredményt!

III.

Következmények. Békepárt. April 14.

Solon nem ok nélkül alkotá ama törvényt, mely belvillongások esetében, minden polgárt kötelezé, hogy egyik vagy másik párthoz csatlakozzék s tétlenül viszsza ne vonuljon.

Ha egyes emberek visszavonulása ártalmára van a közügynek, mennyivel inkább egész pártoké. S mily okatlanul tesz az oly kormány, az oly nemzet, mely egy pártot — a görög törvényhozóval ellenkezőleg — a cselekvés teréről leszorit s passivitásra kárhoztat.

A mérsékelt elem visszavonulása, vagy leszorítása 1848-ban s még inkább 1849-ben ártalmára volt a közügynek.

Tudjuk, hogy a 48-ki képviselő házban alig volt egy két conservativ s ennek sem igen volt alkalma akár egyéni votumot adni, akár saját álláspontját a dolgok uj rendje irányában constatirozni.

Széchenyit ekkor kiragadá a balsors körünkből, s emlékezünk, hogy beszédei, miket ez időben a már nem aggodó, de végkép megtört lelkű hazafi tartott, süket füleknek voltak mondva, mint egy ön magát tul élt „beteg“ emberé.

Az sem volt titok, hogy Batthyányi, — a loyaltás és hazafiság e kettős áldozatja, — nem megy többé, hanem menetik ; s hogy általában Kossuth s többi minister társai közt, egy lézag van, melyet elpalástolni mindegyiknek talán a legnagyobb áldozatba került, de a mely annál tátongóbb lón, mentől határozottabban fejlődék ki egymással ez ellentétes két elv: törvényesség és forradalom.

A nemzet az előbbi terén álla s akarata ellen sodortaték az utóbbira.

A cselekvés ideje állván be, a midőn egyedüli mentőszer a dictatura lehet, a pártviták mintegy elnémultak, ösztönszerűleg érezvén hogy — elkéstek.

Elkéstek pedig, mert jókor fel nem szólaltak.

Fel nem szólaltak pedig, mert nem voltak fegyelmezve.

S fegyelmezve nem voltak, mert nem tartották soraik közt a „mustrát“ melyet Széchenyi ajánlott.

Mert nem alakult meg ama nagy nemzeti középpárt.

Mert leszorított vagy önként visszavonult a mozgalmat ellensúlyozó mérsékelt elem. Nem létezett conservatív párt.

Innét magyarázható ama tétova ingatagság, mely a ministeriumot pártoló nagy többséget jellemzé, s egyuttal ama merészség s nőttön növekvő siker, mely

az eleinte törpe minoritásban volt új ellenzéket annyira kitünteté.

Ha az első ministeriumban a conservatív elem kellőleg képviselve van, úgy valószínű ugyan, hogy a „kapcsolt részekben“ s az „aldunai vidéken“ nem mozognak; de ha mégis, ez esetben a trónbeszéd, melylyel az országgyűlés megnyitvatott, nem egyedül „rosz akaratú lázítókról“, hanem a birodalmi kapcsolatról, a közös érdekekről, az 1848-ki III. 13. §-ának ez iránybani bővebb kifejtéséről, vagy éppen az egész törvényczikkelynek, tekintettel a birodalom nagyhatalmi állására leendő revisiójáról tesz vala hihetőleg említést s hívja fel sürgetőleg, — egy lovagias nemzetnél mindig visszhangra számítható nyíltsággal — az országgyűlés figyelmét.

Tegyük fel továbbá, hogy a conservatív elem a képviselő házban is kellőleg képviselve van, ez esetben bizonyos, hogy a trónbeszéd e része nem hangzik el nyomtalanul.

Párt alakul a revisio mellett, párt ellene, s a nagy többség, a mely az olaszok elleni hadsereget is bizonyos fentartással, megszavazá, kétségkívül biztosítja a birodalom nagyhatalmi állását, s akad oly bátor s elszánt férfiú, a ki p. o. a közös államadósság aránylagos részének elvállalását is, tapsok s füttyök közt, indítványba hozza, mely indítványnak — lám mennyire haladtunk, azóta politikai bátorságban! — 1861-ben nem akadt többé ellenmondója!

S ha ez így történik, akkor mi boldogok egy békes átalakulás szerencséjében részesülünk, s csirájokban elfojtatnak mind azon idéetlen alkotmány tervek,

melyek azóta a bécsi ministerium üvegházaiban burjánoztak s ápoltatnak némi előszeretettel, még napjainkban is.

De fájdalom! nem úgy történt. A merész kisebbség mindig több és több tért foglalt el s minden újabb szavazás csak ereje növekedéséről s a mérsékelt elem ingadozásáról, apadásáról tőn újabb tanúságot.

B. Sennyeynek az uralkodó trónralépte alkalmából felszólalása elhangzott, Pap J. képviselőnek, a forradalmi papirospénz iránti aggodalmai komoly viszályt vontak magok után, több határozottan conservatív felszólalásra nem is emlékezünk.

A régi oppositio érdekes tagjai, — kik előtt még az a szerep is, hogy ők most kormánypártiak legyenek, egészen új és szokatlan vala, — azzal a gondolattal, hogy most rajtuk a sor conservativeknek lenni, már épen nem bírtak megbarátkozni s a meunyiben a mérséklés háladatlan szerepére vállalkozának, azt mindig lehető fentartásokkal s multjokra, t. i. az ellenzék soraiban szerzett babérjaikra való hivatkozásokkal tettek, a mi azoknak, a kik véletlenül nem lettek volna tagjai az ellenzéknek, mérséklési hajlamaikat implicite gyanússá s fölléptöket mintegy erkölcsileg lehetetlenné tette.

Ezen az alkotmányos életben méltán abnormisnak nevezhető helyzet még nyomasztóbbá vált, midőn az országgyűlés üléseit Debreczenbe tette által.

Ekkor t. i. soraink megritkultak s azok is, a kik hazafiui kötelességünknek tartók helyeinket a haza ama válságos napjaiban el nem hagyni, vajmi gyenge reményt táplálgatánk az iránt, hogy szavunknak nagyobb nyomatéka leend.

Képzelteti az olvasó azon hatást, melyet reánk Kossuthnak, egyik elvbarátunk Bartal Gy. egy szerény interpellációjára adott válasza tett, midőn t. i. a haza nevében csak arra az egyre kért bennünket, hogy — menjünk haza.

Nagyon szívélyes tanács ugyan, de melyet egy-némelyikünk már csak azért sem követhetett, mert véletlenül ellenséges hadvonalokon keresztül vitt volna utja ama csendes falusi lakhoz, melynek záraira, ha különben feldulva nem volt, egyelőre a k. fiscus üté fel pecsétjeit.

Ily időkbén a jámbor embernek valóban csak az akasztófa van biztos kilátásba helyezve, de hogy rajta mint honáruló, vagy mint felségsértő függend-e? — az kérdés marad.

A mérsékeltek azonban, — s bocsánatot kérek az illetőktől, ha még élnek, hogy e czímmel illetni bátorkodom, — Debreczenben sem csüggedének el, megindíták az Esti lapokat, nyomába jártak holmi rendőrségi rendetlenségeknek holmi elkobzott ékszerrek tisztátalan kezelésének s a t. s nem annyira megalkakíták az annyit hánytorgatott „békepártot“, mint inkább megmenték annak — esetleges — megalkakithatása lehetőségét.

Meg is alakítják, ha részint számra nézve felette le nem apadnak, részint buzgóságokat, — hazafias önfeláldozással — szerfelett nem mérséklük vala.

Párt helyett, ugyyszólván, már csak cotteria valónk, melyről részletesen szólni maig is kényes dolog, mert lehetetlen volna neveket nem emliteni.

Tudva van, hogy az april 14-diki határozat, az ülésnek szokott helyéről a ref. templomba rögtön-

zött áttétele következtében, egy államcsiny módjára lón keresztül víve.

Plausibilissé vált tehát azon feltevés, hogy ha az szokott helyen és módon indítványoztatott volna, majd akkor az a békepárt (= az ellenzék), érvekkel ostromolta s szavazás útján megbuktatta volna.

Ekkor t. i. már szerepet cseréltünk, a „törpe minoritás“ kormánypárttá, a hajdani centrum, most mérsékelt párt emberei ellenzékévé qualificálódtak.

S ezen ellenzék egyik láthatatlan vezére Nyáry Pál, — kitől bocsánatot kérek, hogy e téren őtet is conservatívnek nevezem, — az ész és szív minden okával s valódi államférfiai felfogással ostromló, az előleges tanácskozmányokban, — ama minden békés kibontakozást lehetetlenné tevő s legalkalmatlanabb időben szőnyegre hozott szerencsétlen függetlenségi nyilatkozatot; s mégis ő volt az, a ki — e tekintetben egy igazi conservatív jellem típusaként — páratlan sőt politikátlan önmegtágadásával eldöntő latot vetett a mérlegbe. Mindenek felett t. i. az egyesértést köti szívünkre, kötelességévé téve a kisebbségnek, hogy a többségbe beleolvadjon; mert ugymond, ha rossz leend is, a mit határozunk, de ha egyértelműleg tesszük azt, az sokkal előnyösebb reánk nézve, mintha bármi jót határoznánk, de felette pártokra szakadnánk.

E lemondás, ez önfeláldozás eredendő bűne minden mérsékelt embernek, minden conservatív pártnak.

S mi volt érte ezen alkalommal a jutalom?

Az, hogy azonnal megkezdődtek az országgyűlés feloszlatásárai izgatások. „Ők megtették a magokét, kijátszották az utóbbi tromfot, további együttmaradások legfőlebb veszélyeztethetné az eddigi ered-

ményeket, megsibbaszthatná a forradalom szükséges energiáját. Bocsássuk tehát őket nyugalomra!" s a t.

Ily nyelven szóltak s irtak akkortájban radikáljaink, a mi Kazinczy Gábor barátunkat többek közt azon tréfás megjegyzésre fakasztá, hogy minő szép dolog volna az, főleg, ha az alatt, mig mi haza megyünk, egynémely ember kezei véletlenül a nemzet zsebében feledtetnének!

Ime szemlét tarték a conservativ elv különféle Stadiumain, s ki tudja, ha nem értük volna meg, hogy Kossuthot a reactionáriusok, Madarászt a conservativok soraiban lássuk, s valahonnét ismeretlen körökből emeljék fel fejöket a magyar Maratok, Legendrek s a t. s a t.

A debreczeni ellenzék, vagy békepárt, vagy conservativ cotteria — hogy már e rossz hangzásu szót el nem kerülhetem! — valóban a Girondinekre emlékeztetett.

Jacobinusaink hál' istennek szelidebbek voltak, mint francia elődeik a mult század végiből. De ha civilizálódik a cholera, miért ne civilizálódniék a forradalom?!

Csak ne essünk kétségbe az emberi nem tökéletsebülése felett!

IV.

Elszakadási és beolvasztási politika. Október 20-ki diploma.

Az ugynevezett april 14-diki határozat, vagyis: a függetlenségi nyilatkozat felelet akart lenni a marczius 4-én octroyált birodalmi alkotmányra, mely viszont a kápolnai győzelem kissé elhamarkodott hírére, a bécsi kormány diadalmámorában rögtönzöttnek lenni állittaték.

Mind a kettő rögtönözve volt ugyan keresztül vive, s ez már magában megfoghatóvá teszi mind a kettőnek rövid életét, s az illető felek, — t. i. mind az udvar mind a magyar országgyűlés általi utólagos megtagadtatását; de annak daczára tagadhatatlan, hogy mind a kettő, habár kivitelben rögtönözve, elvben, legalább az illető indítványozók részéről, rég praemeditálva volt.

A függetlenségi nyilatkozat t. i. az Austriától elszakadás politikáját, melyet a bécsiek legloyálisabb törekvéseinkre is oly örömetst rákentek, a magyar nemzeti politika hí kinyomata s végcéljaként látszék feltüntetni, a marcziusi charta ellenben a régi traditionalis beolvasztási politika hí kifejezése volt s így, mint minden szélsőség, egyik a másikat mintegy igazolá.

E két szélső irány, mint feltevéim, az illetők által feladva, megtagadva van; de fájdalom, még nem szí-

lárdult meg a meggyőződés, hogy mind a két elv az illetők érdekeibe is ütközik, s azért látunk, mind fent, mind lent oly irányokat lábra kapni, melyek a régi, bár hibásnak elismert politikába való visszaesés lehetőségét még mindig Damocles kardként tartják fejünk felett s egyik és másik fél megtérésének őszinteségét, — az időnként követett fél rendszabályok következtében — többé kevésbé gyanuba ejtik s a közvetítő politikát — melyet Lajthán innen s túl elegen vallanánk, — eddigelé oly sikeretlenné teszik.

Hogy a nemzet az elszakadási politikától még egészen meg nem vált, arra a múlt országgyűlés, melynek eredménytelensége egyik okát épen ebben kell keresni — elég adatot szolgáltatott.

De vajjon elveté-e magától a bécsi kormány a beolvasztási politikát?

Az októberi diploma, — mely pedig Austria-ra nézve epochalis volt, — miért nem talált az országban igazi viszhangra?

Mert ama szerencsétlen politika szaga volt rajta.

Lássuk:

Első s legfőbb momentum e fontos okiratban az, hogy a felség szakit az eddig követett absolutisticus kormányzati rendszerrel snyiltan s visszavonhatatlan, minden pressió nélkül önként s szabad akaratból kijelenti, hogy törvényt hozni, változtatni, megszüntetni, csak népe beleegyezésével s törvényes hozzájárulásával fog.

Ha a k. diploma semmi egyebet nem tartalmaz, mint e tételt, bizonynyal osztatlan örömet gerjeszt vala Kárpátoktól Adriáig.

S hogy ezen, — Corpus Jurisunkból — lásd 1790.

12-én kiirt termékeny elv, az örökös osztrák tartományokra is kiterjesztetett, ez — az ország egyik régi óhajta is lévén, — nem csak nem hangolta volna le az általános örömet, hanem a jövőre nézve egy nagy biztosítékkal többet nyújtandott.

Nem volt-e általános a panasz, hogy az udvar a mi magyar alkotmányos intézményeinkkel őszintén ki nem békülhet csak azért, mert az örökös tartományokban abszolút hatalommal szokott uralkodni, s hogy e két különböző kormányzási rendszer volna fő oka a disharmoniának s az örökös versenygésnek közöttünk.

Ki hitte volna, hogy az alkotmányos Austriával majd még jobban meggyűlend a bajunk?!

Nem is gyűlt volna meg, ha a diploma általánosságban marad, s a fentebb kijelölt két nagy és termékeny elvhez nem csatol oly részleteket a kivitelre nézve, melyek amaz elvek jótékonyosságát mindjárt kezdetben paralyzálták.

Elég leendett „az osztrák birodalom hatalmi állását fentartani, s biztosságának világos és minden kétértelműségét kizáró jogállapotokban s egyakartu közremunkálásában fekvő biztosítékokat megadni.“

Már, hogy minők legyenek e biztosítékok, az iránt jobb lett volna ideiglen még egy kis „kétértelműséget“ fenhagyni s a semmit rólunk nélkülünk nagy elvét épen ezen fontos életkérdésre nézve is, tüstént alkalmazásba venni.

S ily módon ezen legf. diploma a jogcontinuitás elvébe nem ütközik, s míg a Lajthán tul ajándok, a Lajthán innen — restitutió s föl sem tehető, hogy egyenlő elismeréssel ne fogadtassék itt is ott is.

Rá fogott vala illeni, mit Lajos Fülöp egykor a francia chartára monda: „La charte sera une verité.“

Föl sem tehető, hogy ily előzmény után, a magyar országgyűlés meg ne értse a diploma bevezetésének ama további szavait, miszerint a birodalom hatalmi állásának kivánt biztosítékait csupán oly állami szervezetek és jogállapotok szerezhetik meg, melyek: „a Mi különböző országaink s tartományaink történelmi jogtudatának, létező különféleségeinek és osztatlan és elválaszthatatlan kapcsolatuk kivánalmainak egyaránt megfelelők.“

Ennyi, ha nem csalódom, és nem több a diploma lényege.

Már, hogy minő biztosítékokat nyújtson az ország a birodalomnak, — föltéve, mi kétségtelen, hogy annak nagyhatalmi állását biztosítani akarja; — s aztán, hogy minő állami szervezetek s jogállapotok felelnek meg Magyarországnak „történelmi jogtudatának?“

E kérdést praeoccupálni hiba volt, mert arra felelni egyedül csak a magyar országgyűlés volt hivatva.

Míg tehát a diploma lényeges pontjai, a kimondott általános elvek, mint a fejedelem atyai szívének egyenes kisugárzásai s jogérzetének fényes bizonyítékai, minden hazafi és hű alattvaló szívében az öröm és hálaérzetét keltik fel, az alatt a részletek a kivitelre vonatkozó s ama nagy elvekkel már egyenesen ellenkező rendszabályok, mint ministeri retortákon átszűrődött, életerőtlen theoriák s a beolvasztási politika felfrisített reminiscentiái, azonnal ismét a régi aggodalom redőit vonták homlokunkra s az ősi bizalmatlanság mérgét csepegtették sziveinkbe.

Válasszuk el a magvát a héjjától, az elvet az alkalmazástól, a fejedelem kegyelni tényét a hozzá függesztett ministeri csinálmánytól s előttünk fog állani a maga tisztaságában octóber 20-dika, mint egy új boldogító aera kezdete, egy valóságos regeneratio!

Miután a diploma fényoldalát, a fejedelmi tény fontosságát kiemeltem, nem örömet időzők árnyoldalainál.

De ha a magyar ember mindjárt az I-ső pontban egyre nézve idegen s „történeti jogtudatával” ellenkező birodalmi tanácsról olvas;

ha a II-ik pontból azt érti, hogy a törvényalkotás, hogy a katonáskodási kötelezettség módja és rendje, az adó és a só árának felemelése s a t. s a t. ezentúl nem a magyar országgyűlés körébe tartoznak;

hogy ez ellenkezőleg, egy petitionális s némi korlátolt statuárius joggal bíró tartományi gyűléssé degradáltak;

s hogy ezek szerint régi s legsarkalatosb törvényeink gyökeres megváltoztatása s megszüntetése épen akkor vétetik célba, midőn a fejedelem ünnepélyesen kimondja, hogy törvényeket változtatni s megszüntetni csak a törvényesen egybegyűlt országgyűlés közrehatásával akar:

akkor természetes, hogy a mint Ferencz József ő felsége neve előtt tisztelettel meghajol, s azt, a mi tőle származik, jobbagyi hódolattal fogadja, ugy ellenben az ellenjegyző gróf Rechberg minister-től, a legmélyebb bizalmatlansággal fordul el s a diploma ellen, még az, hogy egy magyar felelős minister ellenjegyzését nélkülözi, a legutolsó legcsekélyebb ellenvetése.

A mi b. Vay kancellár eljárását, a megyék szervezését s majdnem egyöntetű magoktartását illeti, erről nem czélok ezuttal birálatot írni.

Az ideiglenes magyar kormány állása a bécsi ministerium s a 48-ki törvények irányában egyaránt abnormis „fausse position“ volt s a szemrehányás, mely a törvényhatóságoknak a végett tétetett, hogy a magyar kormányt nem istápolták eléggé, nagy részben vissza is fordítható.

Az ideiglenes magyar kormány mit sem tett, hogy magának pártot szerezzen, hogy az országgyűlésre, a fenforgó kérdések szerencsés megoldására a kedélyeket előkészítse, sőt valódi elvei, szándoka és célja iránt is teljes homályban hagyott bennünket.

Már a főispánok kinevezése is, mintegy sorshuzás utján, a véletlenre bízott, s azon hallatlan eset áll elő, hogy a kormány által kinevezett tisztviselők mindenütt az ellenzék élére állottak.

A főispáni eskünek — bár helyes ürtügyek alatti — megtagadása e demonstráció egyik legkiáltóbb ténye volt s nem igen a „fölrati“ hanem igen is a „határozati“ politikának előfutója.

A megyei közvélemény — mely finom subtilitásokkal rendesen nem sokat törődik, — igen triviális módon magyarázta ezt, valamint később a határozati párt fellépését is.

E kis lángnál is egy lehető felforgatás, egy külföldről várt forradalmi invasio reményét melengeté, s a békés kibontakozás, az őszinte kibékülés előmozdítására komoly szándokot se nem látott se el nem sajátított.

Hát még midőn az októberi diploma ama függelékei folytán s fő elveinek ellenére, a február 26-ki alkotmány is megszületett!

V.

A februáriusi alkotmány s a magyar trónbeszéd.

Ha a diplomában könnyű a jót a rosztól, a lényegest a függeléktől különválasztani, s azt a mi benne „une vérité,” attól a mi annak ellenkezője, megkülönböztetni; már az utána következett februári patensben, — a mennyiben ez a magyar korona tartományaira is kiterjesztetett, — a legjobb akarattal is nehéz volna valami jót, valamely csatlakozási pontot (Anknüpfungspunkt) felfedezni.

A patensnek egy függelékében, t. i. b. Vayhoz intézett kéziratban vélték azt némelyek feltalálhatni, mely a birodalmi tanácsbai követek küldése módját, (elvét nem), az ország alkotmányos állapotainak alakulásától mondja sokképen „föltételezett”nek, s üdvös eredményt csak annyiban remél, a mennyiben azokkal „öszhangzásba” hozatik.

A mi föltételeztetik az még nincs elhatározva, s a minek öszhangzásba kell hozatni, az még értekezések s egyezkedések tárgyát képezheti s fenhagyja ama fontos kérdést, valjon általában magát az elvet, a melynek alkalmazásáról van szó, lehet-e a magyar „alkotmányos állapotokkal,” vagy, hogy a diploma szavaival éljek: a magyar nemzet „történelmi jogtudtával” öszhangzásba hozni?

S ha e kérdésre, érett megfontolás s minden érde-

kek kellő tekintetbe vétele után is, nem-mel kell felelni, ugy önként következik, hogy a birodalom hatalmi állása biztosításának s a közös érdekek kezelésének valamely más módjáról kell gondoskodni.

A kézirat a magyar követeknek a bir. tanácsba leendő küldését ideiglenesen, a nélkül, hogy a kérdés „végleges elintézése elhamarkodtassék“, vagy is a Corpus Juris nyelvén szólva: „pro hac duntaxat vice, et absque nectenda in futurum consequentia“ látszék kívánni, noha ezen szolid magyarázat inkább csak a sorok közől, mint a sorokból volt kiolvasható.

Tegyük fel, — a mi egészen más előzmények után lett volna csak feltehető, — hogy a magyar országgyűlés, a fentebbi jogfentartó óvással felküldi követeit s ottan az illető alaptörvény 14. §-sa értelmében a szavazatok „kétharmadát“ magához ragadva, a birodalmi alkotmány oly módoni változtatását indítványozza s viszi keresztül, hogy

Magyarország különvált jogi állása elismertessék s a magyar országgyűlés régi jogaiba, a birodalom többi népeinek beleegyezésével is, azonnal visszahelyeztessék; vagy:

tegyük fel, hogy a kétharmad résznyi többség nem lett volna meg s ez esetben követeink a „felirat“ értelmében szerkesztendő óvásukat, — egy emlékirat alakjában — a bécsi Reichsrath asztalán leteszik s azonnal haza mennek;

ezen eljárás, mely Magyarország jogának nem ártandott, az első esetben a birodalmi egységnek oly értelemben, mint azt a bécsi centralisták veszik, bizonynyal semmi előnyére sem leendett; az utóbbi esetben pedig utána ugyanott állanánk, a hol előtte valánk.

S ha tán egyedül a fels. uralkodó, avvagy a velünk a *sanctio pragmatica* által egyesült országok és népek nagyobb megnyugtatósa lett volna a czél? — úgy meg kell vallani, hogy ez sokkal csekélyebb apparatussal is el vala érhető.

Nem lehet tehát sajnálnunk, hogy sem b. Vay kancellárnak ama legf. kézirat folytán a trón elé terjesztett javaslatai az ország tudomására soha sem jutottak, sem az országgyűlés a megnyitó trónbeszédben, avagy kir. *propositiok*ban, arra, hogy a birodalmi tanácsba, a februári alaptörvény értelmében követeket küldjön, fel nem szólított.

Mínthogy épen ráértünk a közel *multra* egy pillantást vetni, legyen szabad e helyen azon benyomásokról, melyeket reám és több jelenvoltakra a megnyitó trónbeszéd tőn, akkori jegyzeteim nyomán számot adnom.

Apponyi országbiró, egyik alsó lépcsőn állva, felolvasá a megnyitó beszédet, melynek bevezetése s különösen azon *phrasis*, hogy nincsen előítélet, nincsen félreértés és nincsen akadály, melyet öszinteség, férfias s kölcsönös jó akarat legyőzni képes nem volna, helyeslő éljenzésekkel fogadtott s jó benyomást tett, melyet a kölcsönös jogtisztelet és viszonyos érdek méltánylat felemlítése legkevésbé sem ingatott meg, míg a viszontagságos idők emlékei, melyek ő felsége atyai szivén is fájdalmas sebeket ejtettek, mely fájdalomakra csak az egyetértés, bizalom s öszinte kibékülés hozhatják meg az enyhületet s tehetik le egyszersmind alapját a jobb s megnyugtatóbb jövőnek s a t. ez, s az egész beszédnek hangulata, — mihez tán a felolvasónak egyéni kedély állapota is járulhatott, — a pilla-

nat ünnepélyessége s kiállott hosszú szenvedéseink után nagyszerű jelentősége reám, — s hiszem nem egyedül valék, — valami búskomoly hatást tettek, fájt jobban, mint örvendeteset, s a könnyek, miket egynehány szemben észrevehék, ez érzelmet csak fokozhaták.

Feszült figyelem kíséré a következő szakaszt, melyben az ország „alkotmányos állapotainak“ — (miért nem: alkotmányának?!) — visszaállítása, biztosítása, a viszonyok igényeihez leendő idomítása (!) s a tapasztalás tanúságaihoz mért tökéletesítése, — (de még sem az októberi diploma feltétlen elfogadása!) — emlittetik.

A trónlemondásról szóló szakaszban feltűnt azon kitétel, hogy az az összes birodalom és így Magyarország s kapcsolt részei feletti uralkodásról is törént, a mi az így szócska kihagyásával jobban hangzanék.

A fejedelmi jogok és tekintélyének épsége, mely szerencsés szókötéssel a nemzetnek alkotmányos intézményei iránti kegyeletével hozatott kapcsolatba, jó; — ellenben a birodalom egyes részei között fenálló százados kötelék, — noha az minden figyelmet érdemel, — rossz hatást tett, melyet az alkotmányos élet áldásainak minden népeire lett kiterjesztése sem igen szelidített, noha ez által, mint fentebb is megjegyzém, a nemzet egyik általános és régi óhajtása lön teljesítve.

Csekély figyelmet gerjesztett azon, már a k. meghívó levélben is ünnepélyesen kijelentett fejedelmi szándok, hogy a koronázást megelőzőleg kir. hitlevelle kiadásával, Isten s világ előtt mondandó eskü

fogadással királyi kötelmei hű teljesítését minden időkre biztosítandja.

S minden történetek után ki ismerhetné félre e ki-jelentés horderejét.

Ki nem ismeri a kir. hitlevél, a koronázási eskű tartalmát, fontosságát!

Azon további szakasz, mely a birodalom összegét képező országok százados kapcsolatának, a *pragmatica sanctio* még mindig csak egy oldalú magyarizatának s az octóber 20-diki diplomának — (eu bloc) — volt szentelve, bármely futólag volt legyen is az utóbbi megemlítve, határozott rossz sensatiót okozott.

Pedig elég loyális és ildomos a szakasz végső periodusa, mely szerint ezen viszonyok végleges alkotmányos rendezése azon mértékben ígér üdvös sikert, a melyben Magyarország alkotmányos belállapotaival öszhangzásba hozatik!

Ezen, különben helyesléssel fogadott szavakat, — melyeket az imént a kéziratban is olvasánk, — majd ismét a „Diploma“ felemlítése váltotta fel, mely magyar fülnek annál kevésbbé tetszik, mentől többet emlegetik s elemezik.

Határozott ellenszenvvel találkozott azon passus, mely mindazon ügyek s érdekekre, melyek az egész birodalom minden országaival közösek, az alkotmányos országok egyetemes közreműködéséről beszél.

A februári alkotmánytervre, mely, hisszük örökre csak terv marad, még távolról s elleplezve sem szabad alludálni annak, a ki bennünket jó kedvben akar tartani.

S azért azon quasi captatio benevolentiae is egészen eltéveszté hatását, mely szerint Magyarországnak saját belügyei illetékességén felül, még a birodalom közös ügyei elintézésében s az ezelőtt egyedül a fejedelem akaratának fentartva volt dolgokra nézve is, alkotmányos uton gyakorlandó befolyás ígértetik.

Az ígért új jogok kevés csábót gyakorolhatának reánk, midőn a régi jogokat még biztosítva nem látók.

S kiknek idegzetére már az első illusio is izgatólag hatott, még egy hosszabb elemzést kelle végig hallgatnunk, melynek bár mily óvatossággal, s diplomatai tapintattal szótt szerkezetén mindig csak a birodalmi tanács, s az ősi magyar alkotmánynak ezen új intézményhez leendő módosítása csillámlott keresztül.

Bajos ott, hol előbb az alkotmány teljes és utógondolatnélküli visszaállításáról van szó, már annak a körülményekhez, sőt bizonyos idegenszerű, az elkövetett botlások következtében már gyűlöltté vált intézményekhez leendő átídomításáról beszélni.

Ügyesen s nagy gyengédséggel volt megérintve az ország területi épsége s az idegen népiségek viszonya, de e helyen is, a historiai jog nyomatékosb kiemelése mind a nemzet megnyugtatóására, mind a trón érdekeire nézve kívánatosb lett volna, minthogy a historiai jogalapot nélkülöző „suffrage“ nem azon elv, melyet Austria eddigelé képviselt s képviselni még a legközelebbi jövőben hivatva van.

Azon nem közömbös kifejezés, miszerint a törvény némely rendeletei, melyek a fejedelmi jogoknak

s a közbirodalmi kapcsolatnak épségben tartására nézve elégséges biztosítékot nem nyújtottak — (tehát az egész 1848. Törvez-ek?) további alkotmányos intézkedésig „függőben“ tartattak, kilátást nyujta arra, hogy a függőben tartás meg fog szünni, s a „restitutio in integrum“ az országnak nyilvánulandó közakarata folytán, életbe lépteteni s így azon szép phrasis, mely a trónbeszéd e szakát befejezé, valósággá lesz: miszerint „felséges urunk a nemzet üdvös kívánatainak kielégítésében helyezi uralkodói hivatásának legkedvesebb feladatát.“

E valósulásra váró szép szó, valamint záradékul az országgyűlésnek azonnal Pestre áttétele — noha ez csak az országosan nyilvánult — közkívánatra, nem pedig az 1848-iki törvény világos rendeletére való hivatkozással történt, ismét visszaállítá a közös birodalmi érdekek emlegetése által megzavart jó hangulatot, s Apponyi általános éljenzések közt hagyá el a termet, melyek nagy része nem annyira beszédjét, mint személyét illette.

Mint jellemzőt el nem halgathatom, hogy az alsóházi tagok a megnyitási ünnepélyen igen csekély számmal valának jelen, s tudjuk, hogy Deák Ferencznek személyes tekintélye egész sulyát kelle a mérlegbe vetnie, hogy az országgyűlés, — csupán a Dunán át vagy nem menetel kérdése miatt, — még mielőtt megnyitatták, eredménytelenül szét ne oszoljon.

Az olvasó fentebbi szemlényből kivehette, mi általánosan feltűnt, hogy az egész beszéd folyamában a február 28-diki nyiltparancs egy szóval sem említettett.

Az octóberi diploma pedig oly általányosságban, mely annak miként leendő alkalmazását s a fentebbi elzárás szerinti magyarázatát nyílt kérdéssé hagyta.

Rajtunk volt a sor, hogy helyzetünk előnyeit fel fogjuk s céljainkra felhasználjuk. T e t t ü k - e ?

VI.

Báró Kemény Zsigmondnak

Miután a diplomát elemeztük, s a megnyitó trónbeszédet végig taglaltuk, legyen szabad egy elfogulatlan pillantást az országgyűlés eljárására is vetnünk, s eredménytelensége okait kissé felderítenünk.

„Ott a két felirat!“ halljuk erre mindig válaszol-
tatni.

Nincsen-e abban elmondva minden, a mit mon-
dani lehetett és kellett?

Nincsen-e a nemzet jogos követelései mellett a
*pragmatica sanctio*ra, melyet pedig senki sem
fog Austria ellen irányzottnak tekinthetni, fektetve a
legnagyobb súly?

Nincsen-e mindenütt illő tekintet a 48 ki törvény
által is fentartott birodalmi kapcsolatra s a közös
érdekekre?

Az elszakadási politika kifolyása-e az?

Vissza van-e a 48-ki törvények *revisio*ja is
feltétlenül utasítva?

Mindezt a bécsi lapok, ugy látszik *post festa*,

kezdik belátni, a mitől részemről éppen nem döbbenek meg, s midőn egy részt azt tartom, hogy jobb későn mint sohasem, másrészt némi egyéni satisfactiót érzek abban, hogy mikor Kovács Lajos barátom egy merész phrasisát a „fálnak neki menést“ aláírtam, a minket félre érteni annyira szerető bécsiek, ezt nem a feliratra értették, miként azt tisztelt barátunknak, a „Pesti Napló“ érdemes szerkesztőjének, inkább élezesen, mint találólag, értelmezni tetszett.

A feliratot mi is elfogadtuk, magunkévá tettük s bár Kemény Zsigmond barátunk, nem épen saját kérelmünkre, elbocsájtatásunkat írta alá, mi a felirati pártnál, — egyéni szabadságunknak különben teljes fentartása mellett, — lemondásunkat még be nem adjuk.

Részemről a Pesti Naplónak „enyhitő körülményeket nem ismerő — (tehát terhelőket sem képzelő?) — ítéletét szerfelett keménynek találom, s mint ilyet nagy mesterünkhez, a nemzet nagy Deákjához felelbezem, s ha ő sem ismer többé reám, ha ő is megtagad, ám akkor nem marad más hátra, mint repkedő atómként, ég és föld között lebegnem mindaddig, míg valamely párt alakul, mely magához vonz, s csatlakozásomat nem tartja „érdekébe“ ütközőnek, mint a „Pesti Napló“ kimagyarázó cikkeink további felvételét tartá, miért azonban helyettünk, derekasan neki állt szavaink ki- és félremagyarázásának, ugymint azt a lap érdeke kívánni látszék.

„Optimus interpraes verborum quisque suorum.“

Tisztelt barátunk oly jól tudja, mint mi, hogy a „felirat“ nem a többség felirata, hanem a kisebbsége volt. — Itt a bökkenő!

Ön, tisztelt barátom, a napi sajtó majd minden kezelőivel együtt, — valamint én, — nem a többséghez, hanem a kisebbséghez tartozott. Ezt ne feledjük oly korán!

Nem a „felirat“ vezetett neki a falnak, hanem a megette állott többség, az országgyűlés hangulata.

Ha szabad öntől egy jó élczet elsajátitanom, — ki különben is oly szivesen tanulok Öntől, — a feliratot igen jó textushoz hasonlítom, melyet azonban igen rossz zene kísért.

E rossz zenének a felirat szép és higgadt szavaival merőben ellenkező lármás disharmoniájában a régi törvényes classicitás barátai nem csak valami érthetetlen jövő zenéjét vélték észlelhetni, de a bécsi legitimitás czopfosabb assecláinak füleibe az már épen valami kiállhatatlan macskazeneként hangzék, s így valóban csodálni nem lehet, ha csak most kezdik tanulmányozni, érteni a textust, miután az azt kísérő orchestra elnémult.

Ha tehát vádoljuk a kormányt, hogy nem mutatott egész őszinteséget s lépteit bizonyos félség ingatagság jellemzé, ne legyünk oly elfogultak saját hibáink iránt, s mondjuk el mi is a „mea culpát.“

A más szemében meglátjuk a szálkát, a magunkéban is vegyük észre a gerendát.

Az országgyűlés tagjainak többsége — miért? az más kérdés, — de nem hozott fel magával engesztelékeny hangulatot, kibéktülési szándokot, őszinteséget.

Hozott fel magával rég ápolt elkeseredést, bizalmatlanságot, utógondolatot.

Az octóberi diploma, — mint fentebb előadám, hiba volt. —

A magyar kormány egész eljárása azonban oda mutatott, hogy a diplomának csak szelleméhez, s nem betűihez ragaszkodik.

Ezt legvilágosabban tanusítá a fentebb taglalt megnyitó beszéd s azon előzékenység, melyet a kormány az országgyűlésnek azonnal Pestre áttételében tanusított.

Miként lón ez előzékenysége viszonzva?

„Aha szüksége van reánk, most szorítsuk.“

„Egy sánctól már kivertük őket, előre!“

E motto látszék a felirati s határozati párt első alakulásait vezérelni, s főleg azon huzást halasztást, mely a feliratnak tárgyalását, — a közügy nagy kárára — mindenféle ürügyek alatt annyira késlelteté.

E huzavona, mely mielőtt a nagy csata napja érkezett volna, már kevés kétséget hagyott fen az iránt, hogy melyik tábor népesebb, e huzavona, melynek végzetszerűleg, a véletlen is kedvezett, azon nem épen engesztelődésre s kibékülésre előkészítő illusiót ápolá a nagy közönségnél, hogy az országgyűlésnek majd tán nem is a *pragmatica sanctio* szerinti trónörökös, a „tényleges“ uralkodót kellend megkoronázni, hanem tán más nagyszerű tényeket s eseményeket kellend bevárnia, melyek a tömeg képzelődését annál élénkebben foglalkodtaták, mentől mélyebb titokba burkolva s valami föld alatti vagy feletti ismeretlen nagy hatalmaktól látszának előkészítve lenni.

Szegény gróf Teleki Lászlónak uton utfélen, szokott nyíltságával tett azon kijelentése, hogy ő sem külföldről segélyt nem vár, sem forradalmat, — leg-

alább jelenleg — nem óhajt, sőt kifakadásai fenyegetései azok ellen, a kik a határozati pártot, melynek ő volt vezére, forradalminak mernék keresztelni, — valljon melyik entusiastájánál találnak még ma is őszinte hitelre ?

Azért nem kevésbbé veszedelmes a tömeg szenvedélyeinek hizelegni, mint azokkal egyenesen szembe szállani. Egyik is másik is elsodor bennünket.

Annyit bátran állíthatok, hogy sok ember előtt a határozati párt fellépése, mihelyt a külföldi segély s egy új forradalom agyrémétől komolyan meg kellett válnia, érthetetlené vált, s mellére ütve mondá magában nem egy „ha így van a dolog, akkor már csak Deákkal tartok.“

De épen ez a ha, — mely a hátha nem-et is feltételezi, — ez a kétes, félbizalmu ha volt az, a mi a Deák politikáját elzsibbasztá, s a feliratot hatástalanná tette.

A felirat ily körülmények közt nem a felséges uralkodóhoz, a törvényes trónörököshez, hanem a 600 ezer szuronyhoz intézettek; nem egy szabad nemzet őszinte, férfias felszólalásának, hanem a kényszerítő körülményekkel szembe szomorú megalkuvás eredményének látszik. S ez vitt neki a falnak!

Jegyezzük meg, hogy ha az első napokban megolvassuk a Budára átmenők és nem-menők számát, ha ezen előleges kérdés, melyből a törvény betűjéhez ragaszkodók azonnal elvkérdést csináltak, szavazatra bocsátatik, ugy nincs országgyűlés, s még mielőtt egyet szólhattunk volna, már neki megyünk a falnak.

Ezt követé a huza-vona, melyet az imént jellemeztem.

Bevártuk a birodalmi tanács megnyittatását s az osztrák trónbeszédet, s a helyett, hogy mi ragadtuk volna kezünkbe az eseményeket, — kimondván az első szót, nyakunkra engedték nőni azokat, s összetornyosítván az akadályokat, mind inkább eltorlaszoltuk magunkat. *)

A magyar trónbeszédet, a megnyitási ténnyel egyetemben, merőben ignoráltuk s arra egy szóval is felelni méltónak nem tartottuk.

A februáriusi alkotmány réme ellen intéztük megtámadásainkat, melyet jogosan ignorálhatánk.

Ez a februáriusi alkotmány le volt-e küldve nekünk a törvényhatóságokhoz? nem! A magyar megnyitó beszédben megemlítve volt-e? nem! Tehát hitelen nem is tudtuk. Az reánk nézve nem volt egyéb mint egy hirlapi czikk!

S mi teljes erővel neki mentünk.

Hallgatok az adresse vitáról.

A többség végre ex gratia singulari felelészti a feliratot 3 szótöbbséggel, a miben nem annyira lemondást, mint ama bátorság hiányát látom, mely saját tetteért kész elvállalni a felelősséget; ellenben megérettet velünk hatalmát a részletes tárgyalás alkalmával, a feliratot 14 szótöbbséggel eredeti alakjából kivetközteti, **) s leszavaz annyiszor a mennyiszor tetszik. — S ez nem neki menetés?

*) Lásd e tárgyról: az osztrák császár trónbeszéd e és: Hogyan kellene hát? című czikkeimet Pesti Napló 104. 106. sz.

**) Váradi Gábornak a trónváltásról szóló szakaszok kihagyására tett indítványát elfogadja 134 azavazat 12) ellen.

S midőn megtagadja a fejedelemtől az őt illető czimet s alkalmat ad egy oly talpra esett laconicus kir. leiratra, melynek meghódolni erkölcsi kényszerűséggé válik: e kudarcot, mely ama Széchenyi által annyiszor megrótt kisszerű "ujjhuzási politika" eredménye volt. — hogy nevezem máskép, minthogy neki mentünk a falnak!

Midőn az 1861-diki országgyűlést említjük, két egymástól különböző fogalmat foglalunk egybe, mely iránt szükség, hogy tisztába legyünk.

Egyik a valóságos többség, mely a színpalak megett intézte a dolgokat, másik a hivatalos többség, mely Deák Ferencz megé állott.

Ez, — csalnók-e magunkat? kezdettől fogva kisebbségben volt, s menetett oda, a hová nem akart; az döntő pillanatokban tetszése szerint élt s vissza is élt hatalmával.

S e többség politikáját én nagyszerűnek ismerem el, ha merészen egy forradalom élére áll; kisszerűnek ellenben s faltörőnek kell neveznem, ha e természetes támaszát vagy kényszerűségből nélkülözi, vagy loyaltásból ellöki magától.

Tehát értsük meg egymást!

VII.

Az országgyűlés eredménytelen voltának több okai.

Az ily előadott módon készült feliratnak, hogy sikere nem lett, azon csodálkozni nem tudok.

Hiszen ha a kormány hajlandó lett volna is valami kedvező választ adni, s valami lényeges concessióval lepni meg bennünket, nem a felirat pártjával, hanem a felirattal ellenkező többséggel látá magát szemközt, s annak felel, a ki nem kérdezte!

Avvagy nem tudjuk-e, hogy a többség vezeterei épen abban látták a veszélyt s azért ellenzék a feliratot, mert arra majd válasz fog érkezni, s ekkor már ráme gyűnk az alkudozások, a jogfeladás sikamlós terére.

S miután azt, hogy a felirat felmenjen, nem merték megakadályozni, s így azt is, hogy felelet ne jöjjön, elhárítani nem tudták, tehát gondoskodtak arról, hogy a felelet szerfelett nyájas és csábító ne legyen, a mely taktika nékiek teljes mértékben sikerült is.

Az országgyűlés eredménytelensége tehát, — melyel őket s nem Deákot, nem a „Pesti Napló“ pártját vádoló, oly vád, melyet, mint politikájok előre kiszámított üdvös eredményét, ők nem csak vissza nem utasítanak, hanem érdemül róvnak fel magoknak.

S a Pesti Napló mély belátásu szerkesztője lehetetlen, hogy ez események színvonalán alul maradt volna,

s másrészt bátran felteheti, hogy Bécsben is tudják azt a jó Aesopusi mesét, melyre minket emlékeztet: *hogy facilis descensus!*

De ha az országgyűlés eredménytelen volta legfőbb érdemét attól, a kit illet, el nem tagadom, úgy viszont igen egyoldalú volnék, ha az e célra közreműködött egyéb tényezőket hallgatással mellőzném.

Ezek egyik elseje már maga az oktoberi diploma, mint a mely a kormánynak, legalább látszólag, kiindulási pontul szolgált, noha ez ismét látszólag, attól már el is tért.

E kiindulási pontot a törvényhatóságok mind egyhangulag visszautasíták s előre látható volt, hogy az országgyűlés, — mint a nemzet jogainak depositariususa, — még kevésbbé fogja azt magáévá tenni.

A megnyitó beszéd után, melyet az imént részleteztem, nem is volt erre többé szükség.

De igen is szükség lett volna arra, — ha szándokunk különben komoly volt, — hogy a kormány az országgyűlésen képviselve, hogy neki itt pártja legyen.

De hogyan?

A kancellárt, már a törvényhatóságok sem ismerék el valami hivatalos minőségben, s hozzá intézett felirataik nem a kancellárnak, hanem báró Vaynak, mint a felség személye körül befolyással bíró magán személynek szóltak. 1848 óta nem ismerünk többé sem Canczelláriát sem Helytartótanácsot, hanem csak felelős ministeriumot.

Az országgyűlés tehát, melynek, hogy az uralkodóval közvetlen érintkezzék, közbenjáróra nincs szük-

sége, a kancellárt merőben ignorálta, nem létezőnek tekintette.

B. Vay önmaga ezen saját „nem létezése“ fontosságáról annyira át volt hatva, hogy sem egy kormány program készítésére, sem egy párt szervezésére, s arra, mi minden kormánynak kötelessége, hogy az országgyűlésnek irányt adjon, s reá befolyást gyakoroljon, magát hivatva legkevesebbé sem érezé.

E példát az ország bíró is követé, kinek, a haza szolgálatában szerzett érdemeit azzal kell vala intéznie, hogy a megnyitó beszédnek az országgyűlésen érvényt szerezzen.

S a tárnok remek szerkezetű beszédjéről, mely a drámának mintegy epilógját képezé, helyesen megjegyeztetett meg, hogy annak az a nagy hibája volt, miszerint az utolsó s nem az első ülésben tartatott.

Távol legyen tőlem, hogy egyéneket vádoljak, a midőn csak a helyzet kényszerűségét, a tényeket akarom constatirozni. Ama kitünő, magas állásu hazánkfainak, épen e nehéz időkben szerzett érdemeit kisebbiteni akarni, hálátlanság volna mindenkitől, következetlenség tőlem. *)

Egy jogilag „nem létező“ kormány hogyan szerezzen még pártot is magának, mely, természeténél fogva, láthatlan s tétlen nem lehet; sőt épen arra van hivatva, hogy létezésének mentől hangosabb jeleit adja, hogyan készítsen programot, melynek első pontja saját lételének megsemmisítése, t. i. a felelős ministerium életbeléptetése leendett; s e kormány feltéve, hogy magát hazafias önfeláldozással oly ideiglenes hidnak

*) Lásd országgyűlési beszédemet.

deklarálja, mely azonnal ledöntendő lesz, mihelyt a 48-diki térre átmentünk rajta, ha a közvéleménynek ez irányban ily nevezetes concessiókat tesz: valjon jót állhatott-e róla, saját ügyfeleinek, — kik ez esetben, merem állítani, nem hiányzottak volna, — kezeskedhetett-e, hogy ez áldozat nem lesz sikertelen, s a programm, az illetékes helyen, nem fog megtagadtatni?

E siker reménye s vele a szerteszórt mérsékelt, békülékeny elemek egy szilárd párttá összeforrasztásának lehetősége oly mértékben szállt alá, a minő mértékben emelkedék érvényre a felirattól, s arra adandó bárminémű választól iszonyodó, az országgyűlésnek felosztását óhajtó irány.

A kettő között kölcsönös visszahatás volt, s a közvetítő párt nem alakulhatott meg, a közügynek nézetem szerint, igen nagy kárára.

E közvetítő, vagy is ez esetben, midőn a magyar kormány maga is közvetítő s átmeneti kormány volt, tehát: kormánypártnak, ha sikerült volna ilyet alakítani, feladata nem az leendett, hogy a feliratot, mely ugy is kisebbségben volt, teljesen leszavazza s a határozatnak szerezzen még nagyobb többséget; nem az, hogy ellenlábassa, a határozati párt példáját követve, a „birodalmi kapocs“ a „közös érdekek“ a „revisio“ s „kibékülés“ érdekében szerkeszsen módosításokat s indítványozzon a felirat egységét zavaró kihagyásokat.

Valamint azon egyes emberek, kiktől egy ily pártnak megalakítását, ily iránynak képviselését leginkább várni lehet, őszintén s minden utógondolat nélkül szavaztak a felíratra, s annak szerkezetében

ugy a mint volt tökéletesen megnyugodtak; azonkép tette, csak hogy nagyobb nyomatékkal tette volna azt a párt is.

Nagyobb nyomatékkal, mondám, s hozzá teszem: biztosabb eredménnyel.

A határozati párt mérsékeltebb tagjai, látván hogy Deák nál még nagyobb pecsovicsok is vannak, szivesebben visszatérnek zászlója alá, megtompítják ellene intézett megtámadásaikat s Deák azt teszi, a mire jelleménél, értelmi felsőbbbségénél s azon általános tiszteletnél fogva, mely nevét körülövedzi, hivatottnak látszik: élére áll, a két szélsőség között egy döntő középpártnak, s tán még azon unanimitást is eléri, mely a feliratnak lent és fent egyaránt oly nagy nyomatékot adandott.

Mi más jellemet ölt ekkor magára az egész országgyűlés! S a kormány látva, hogy nem azoknak felel, a kik nem kérdezik, előállhat oly királyi propositiókkal, melyek a felirat egyes szakainak a megnyitó beszéd szelleméveli összeegyeztetése után, ovatosan szerkesztve, mind a jogcontinuitást elismerik, mind a birodalom hatalmi állását biztosítják, s a nemzetnek is, a trónnak is eloszlatják aggodalmait.

S ha a párt, mely ily szellemű propositiók mellett kiáll a síkra, végkép leszavaztatik is, s elvégre még is csak eredménytelenül oszlik szét az országgyűlés s „megszakad a fonál:“ e kis párt, lett legyen bár számra nézve még oly csekély, általános vereségből, de csak mentse meg a becsületet, egy alakulandó nagy nemzeti párt magvát képezendette, mely, tán már a

legközelebbi jövőben hivatva lesz befolyását a mérlegbe vetni.

Most is, Themistoclessel tartva, „ússetek bár, de hallgassatok meg“ kimondom bátran azon meggyőződésemet, hogy az országnak egy ily, minden irányban független, mérsékelt közvetítő pártra szüksége van.

VIII.

Egy kis pártelemzés. — A „nemzeti politika helyes iránya.“

Ha azt akarjuk, hogy a jövő országgyűlésnek eredménye legyen, — a mit ha nem akarunk, úgy mi nek is kívánunk országgyűlést, — ha azt akarjuk, hogy újra se neki ne menjünk a falnak, se ne menesünk, úgy hasonló visszapillantások s egyuttal előre tekintések csak hasznunkra lehetnek.

A kedélyeknek csillapulni, a nézeteknek tisztulni kell. Hadd alakuljanak ismét egymást ellenőrző, ellensúlyozó politikai pártok s tűzzenek ki határozott irányokat, elveket, ez a közügynek csak hasznára lehet.

Csak úgy érthetjük meg egymást, ha kibeszélhetjük magunkat. Szünjön meg tehát a „pressio“ minden oldalról, ne piszeggjük le, ne temessük el élve azt, a ki a miénktől eltérő véleményt nyilvánít; de ne is ítéljenek kivételes törvényszékek a sajtó vétségei felett.

Hogyan legyen nekem kedvem a kiegyenlítés érdekében szónokolni s koptatni tollamat, ha nélküli ellenfelem akadályozva van okaimat ellenokokkal megczáfolni, s vállvonítva azt mondja, hogy felelne, de — nem lehet!

Részemről még a sajtó ugynevezett féktelenségeitől sem ijedek meg, oly fűszer az, mely csak elkényeztetett, gyenge idegzetekre van oly izgató hatással, míg a nyilvános élet szabad egéhez szokott alkotmányos népnél az a paprikához és magyar borshoz hasonlítható, mely nem azért van asztalra feltéve, hogy minden ember vegyen belőle, hanem csak a kinek tetszik.

Míg a sajtó nem szabad, addig nem csoda, ha örömeztöbb verjük Török Jánost, semmint rá ütünk a Kossuth-programmra, melynek pedig, bár a legszabadabb sajtótörvény oltalma alatt is, alig hiszem, hogy igen sok védője akadna közöttünk.

Míg a sajtó nem szabad, addig szivesebben elmulatunk a bécsi „reixrát“ szabadelvű férfainak s a „verwirkolás“-i elmélet derék feltalálója b. Schmerling ő excjának majd durban, majd molban intonált régi nótáival, s ütjük hozzá derekassan, nem az ő kótáikból ugyan, hanem saját félig elfojtott humorunk sugallatából a taktust, semmint saját országgyűlésünk eljárását bírálgatnók azon napjainkban kissé elavult elv szerint: légy elnéző mások iránt; szigorú tenmagadhoz.

A mozgató erő ellenében, melyet a haladási, s szélsőségben a forradalmi párt képvisel; igen szükséges, hogy legyen egy fentartó erő is, melynek a mérsékelt vagy is a conservatív, s szélsőségben a visszaható párt felel meg.

Nálunk, ez időben, a Deák pártját illetné a conservativ nevezet; mert hisz' mit akarunk mást, mint a törvényt conserválni.

Ámde e férfiak nagyobb része, s maga nagy nevű vezérok mindig a haladás, a szabadelmű eszmék, az ellenzék zászlója alatt küzdöttek, hogy vállalják el tehát egyszerre a conservativ czéget, melyet az előtt szünetlen ostromoltak?

S pedig miért ne? ha a haladás, a szabadelmű eszmék, az ellenzék — ama törvényesség terén állanak, a melyet conserválni akarunk, de melyet, — minthogy tetteleg birtokon kívül vagyunk, — még előbb kivívnunk, érvényre emelnünk kell!

Ime így válnak, — a körülmények sajátyszerű elmentéses szövetkezésénél fogva, — az ellenzékiek pecsovicsokká, a reformerek conservativekké!

A régi conservativ párt 1848-ban capitulált, sőt a mint fentebb kimutattuk, s a mi líba volt, feltétlenül megadta magát. Az eszmék s érdekek, melyeket addig conserválni kellett, megszűntek, elavultak: ezeket kaparja-e ki egy forradalom romjai alól? az előre haladott kor félre vetett lomja közül?

Nem! e háladatlan szerepnél szebb és fontosabb jutand neki.

Magyarország ősi alkotmánya, a kor igényeihez alkalmazott, s az utolsó törvény által formulázott újabb idomban az, a mit ma már védeni, conserválni kell.

S ime így válnak a pecsovicsok ellenzékiekké, a conservativek szabadelvűfekké!

A törvényt, országunk ősi alkotmányát a két szélső párt támadja meg.

Egyik: a reactio, mely benne forradalmat lát, s mely szükség esetében frigyre szólítja, vagy céljaira felhasználja — car les extrêmes se touchent, — ellenlábását is, a másik szélsőséget, mely: a forradalom.

Ez, saját szempontjából, szintoly keveset törődik történelemmel, irott joggal, ősi törvénnyel s a t.

E két szélsőség egymás iránt különös sympathiával látszik viseltetni, szereti, nem nélkülözheti egymást, akarva nem akarva egymás kezére dolgozik, hol egyik kerül felül, hol a másik, s csak a közjő marad hátra. Majd ez emel nyaktilókat s készíti véstörvényeket, majd amaz szervez hadi törvényszékeket s kegyelmet golyóra, míg a két középpárt, t. i. a haladási és a conservativ, melyek egyesülve uralkodhatnának, a mennyiben vagy az egyik vagy a másik szélsőségben felolvadni nem akarnak, lélekepesztő tétlenségre kárhoztatvák.

Mihelyt a mozgalom kissé csillapul s a politikai áradat normális mederbe lép, azonnal szükségessé válik, hogy ama két középpárt is megint sikra lépjen, érvényt szerezzen elveinek s ne rettenjen vissza — saját árnyékától.

Midőn e szükségesség érzete folytán, egy alkotandó új conservativ pártról van szó, ennek, nézetem szerint feladata nem lehet a 48-diki törvények visszavonása, megdöntése, mert ekkor reactionariussá válik.

S épen ama határvonalnak, mely a visszaható politikát a mérséklőtől elválasztja, szabatos kijelölését tartom igen fontos és lényeges dolognak, s e tekintetben mindazoknak, a kiknek e párt sorsa szívtükön fekszik, a régi conservativ párt egyik kitünő tag-

jának, Somssich Pálnak, az esztergomi értekezleten tett nevezetes nyilatkozatát, vagyok bátor figyelembe s kiindulási pontul ajánlani.

Igen sajnálom, hogy a „nemzeti politika helyes iránya“ című röpirat szerzője, s ki ritka merészséggel és genialitással valóban figyelemre méltó dolgokat s elszórtan arany igazságokat mond el, merőben ellenkező szempontból indult ki, s az eszmék ezen iránybani tisztításához, a magyar conservativ politika rehabilitációjához, saját tekintetbeni elfogultságánál fogva, hozzá nem járulhatott.

Ha a 48-ki törvények, mint szerző mondja, „minden vitatás s az ország rendeinek tudta s hire nélkül, azoknak, ha nem is utasítása ellenére, de minden esetre azon kívül, rendkívüli, — (általa bőven illusztrált) — befolyások hatása alatt rögtönözve irattak törvénykönyvünkbe“ — ebből, bár az ország azóta ama törvényekhez ragaszkodásának minden követutasítást bőven kipótló félreismerhetetlen jeleit nem adta volna s adná is szünetlen, még is csak az következnek, hogy azokat a legközelebbi országgyűlésen revidiálni kell, a mit pedig szerző bevallása szerint, maga a tavali országgyűlés is kilátásba helyezett.

Azon alternativa tehát, melyet szerző felállított, miszerint vagy a korona, a birodalmi kapocs, s a társországok érdekeit kellene a 48-diki törvények teljes visszaállítása által folytonosan sértegetni s az óhajtott kibékülést ad calendae graecas halasztani; vagy pedig a jogcontinuitást a legnagyobb általánosságban, szóval elismernie, de tettel azonnal megczáfolva, a 48-diki törvényeket teljesen félretenni: nézetem szerint, épen nem forog fenn, s mi sem akadá-

lyozza a kormányt, hogy a jogcontinuitást nem csak in thesi, hanem in praxi is elismerje, s a 48-diki törvények revidálását, törvényes organum, az az: egy felelős magyar ministerium által indítványozhassa, s addig is mindazon törvényeket, melyek iránt sem a koronának, sem a társországoknak aggodalmi nem lehetnek, életbe léptesse.

Hogy egy ily ministerium az országgyűlés által azonnal, mint „a fenálló törvények rendeletét sértő“ vád alá lenne helyezendő, azt komolyan senki sem hiheti, miután láttuk, hogy az 1861-diki országgyűlés, mely pedig nem volt szerfelett engedékeny, ezen, már régibb törvényeink értelmében is, a király bárminemű tanácsosai ellen fordítható elevületlen jogát nem érvényesíté, s miután feltehető, hogy jövőben is minden országgyűlési tag tudni fogja, miszerint egy törvénymódosítását indítványozni, még nem annyi, mint annak rendeletét megsérteni, valamint nagy különbség van abban, ha valaki akadályozva van egy bizonyos tért elfoglalni, vagy ha szándékos mulasztásból — feladja azt.

Senkisé fogja ő felségétől azt kívánni, hogy p. o. Klapkát nevezze ki, — míg az mostani programjához hű marad, — hadügyminiszterévé, vagy Kosuthot jelölje ki, míg az aldunai confoederatiót tervez, ország nádorává; de hogy maga a ministerialis kormányforma kérdés alá vétessék, s az elfogadandó kormányrendszer — mint szerző óhajtja — újra megvitattassék, az, kétlem, hogy idő vesztésnél s a kedélyek veszélyes felingerlésénél egyebet eredményezhetne.

Kár szerzőnek a municipalis szabadságokat

az alkotmányos szabadsággal ellentétben állítani, s Deák és Nyári beszédeiből vett idézetekkel bizonyítani, hogy annak, a mi törvény, végrehajtani kell, habár a municipium ellene szegülne is. Ezt a régi „ellenzék“ történetéből is eléggé tudtuk s a régi collegialis helytartó tanács udvari kanczellária ritkán jöttek zavarba aziránt, miként szerezzenek a fölsőbb és legfölsőbb parancsoknak érvényt s szépen nyakára küldötték a renitens vármegyének a királyi biztost, ha kellett, fegyveres segédlettel is!

A municipalis szabadság, miként a legujabb időben ismét tapasztaltuk, igen pompás védbástya a passiv ellentállás kifejtésére, sőt, ha a törvényhozás szünetel s anarchia fenyeget, legalább saját gremiumában a rend és bátorság ügyének is lényeges szolgálatakat tehet s ideig óráig a magasb államhatalmakat mintegy pótolhatja; de a minő garantiája volt ez a nemzetnek a régi dicasteriumok ellenében, ugyan olyan lehet s leend bármi ministerium ellenében is, a menyiben t. i. feltehető volna, hogy ez a megyéhez törvénytelen rendeletet küldhet. Ez intézmény jótékonyságának azonban van természetes határa, s érette a 48-diki törvényeket oda dobni annál kevesbbé fogja a nemzet, mert a csere nem is kívántatik tőle.

A municipalis szabadság szintoly jól megfér a független felelős ministeriummal, mint roszul megfér a nem felelős és nem is független magas dicasteriumokkal.

S hogy a nemzet a „parlamentaris rendszer útján boldogulni nem kíván,“ azt valjon miből következteti szerző? valóban nem tudjuk, midőn az ellenkezőnek annyi próbáit birjuk immár.

Nem kétlem, hogy szerző ez elfogultságát számosan osztják, de hogy azt egy egész párt magáévé tegye, s a 48-diki törvények revisioját úgy értelmezze, miszerint az egészen félretétessék s a régi dicasterialis kormányzás állittassék vissza, hogy egy párt ily retrográd programmal kezdje meg új pályafutását? — az iránt Tamás vagyok.

S ha igen, úgy nem a conservatív, hanem a visszaható táborban vélem helyét kijelölhetni.

IX.

Revidiáljunk mi is, ti is.

A békés megoldás minden barátja igen nagy megnyugvást lel abban, hogy gróf Apponyi György, kiből az alakulandó új conservatív párt természetes főnökét, a haza az új aera leendő első miniszterelnökét reméli üdvözölhetni, — ama „nemzeti politika helyes irányát“, melyről az imént emlékezünk, nem tartja „helyes“nek, s ellene nem késett a „Pesti Napló“ban világosan tiltakozni.

Elismerést érdemel szerzőnek azon fáradozása, miszerint gróf Forgács kancellár részére a „suppositum bonae existimationis“t véve igénybe, az országgyűléséhez intézett azon k. leirat tartalmának, mely által a további kölcsönös értekezletek fonala megszakasztott, szelidebb magyarázatot igyekeznek adni, a „Verwirkungból pedig oly nagy dolgot csinálni“

nem tartja érdemesnek, rá fogván Schmerlingre, hogy ez alig várja az alkalmat, miszerint ezen saját *productum* u *Verwirkungját* maga *verwirkolhassa*.

A mi a magyar kancellárt illeti, mi szivesen feljegyezzük s tudomásul vesszük annak nem rég az ország primása palotájában tett azon nyilatkozatát, miszerint: „nem az, ugymond, felséges uram királyom akarata, nem az az éntörekvésem, hogy a nemzet által ellenszenvvel fogadott formák között erőszakoltassék a kiegyenlítés nagy műve“; de a mi az osztrák államministert illeti, noha annak megváltozott, „hangját“ az idő egyik örvendetes intő jelének vesszük, ez a nemzet által ellenszenvvel fogadott formákhoz annyira ragaszkodik, hogy tőle a kiegyenlítés nagy művéhez semmit sem várhatunk többé.

Ha áll a „Pesti Napló“ azon elmés hasonlata, mely Schmerling lovagban a spártai hőst, a februári alkotmányban a paizsot láttatja ama hires jelszóval: *aut cum illo, aut in illo*, ugy a minő bámulattal vagyunk e szívósság iránt, a mennyiben az a „szűkebb“ birodalmi tanács illetékességére s az alkotmányosság elvének tul a Lajthán is szigoru fentartására vonatkozik, másrészt oly tiszta szivből kívánjuk, a mennyiben az t. i. reánk is kiterjed, s beolvasztásunkat czélozza, hogy rajta mentől előbb az *in illo* menjen teljesedésbe.

Reánk nézve az, ha a fejedelem, alkotmányunk mellőzésével, ideiglenesen absolut hatalommal rendelkezik felettünk, s kiveti s behajtatja, törvény ellenére országgyűlés nélkül az adót s a t. nem oly lázító, mint midőn egy idegen nép képviselői, egy magát alkotmá-

mányosnak nevező testület ragad meg magához ily jogot.

Mert mi tudjuk, hogy az osztrák császár egyuttal magyar király is, tudjuk sérelmeink orvoslási módját, s hogy azok előbb utóbb bizonytalannal orvosolva lesznek; de egy képviselői testület, melyben mi képviselve nem vagyunk, lenni nem akarunk, csak oly joggal szavazhatja meg akár en bloc, akár részletes tárgyalás után, a magyar budgetet, mintha az angol, vagy az olasz parlament tenné azt, a mit pedig minden ember jogbitorlásnak bélyegezne.

Más részt azonban legyünk igazságosak. Az örökös tartományok népeinek, az osztrák szabadelmű államférfiaknak a még új, de, a miniszteri felelőségnek is életbeléptetése után, már valódi értelemmel bíró februáriusi alkotmányhoz való ragaszkodásukat ne ismerjük félre. Nekik más történelmi jogok, kölcsönös szerződések alapján kifejtett, régi alkotmányok nincsen; kell tehát ez ujhoz ragaszkodniok.

S azért reájok nézve a birodalmi „közös ügyek“ olyszerű megoldása, mely ezek nagyobb részét az alkotmányos tényezők kizárásával, ismét a fejedelem kezébe adná vissza, — mely pedig reánk nézve nem oly sérelmes, mint a mostani tényleges állapot, — kívánatos nem lehet.

Nálunk a nemzeti Önállóság az első féltett kincs, mit megmenteni kell; az alkotmányos jogok nagyobb vagy kisebb mértéke csak az után következik: ellenben azoknál a nemzeti önállás veszélyeztetve nincsen, sőt bizonyos felsőbbbségek, mig Bécset s az udvart birják, biztosítva lenni látszik; s így alkotmányos jogaikból, melyekbe csak most kezdenek mint-

egy bele izleni bármit is lealkudni, ujoncz létökre sem igen fognak.

Mind ezeket tekintetbe véve bizony nem könnyű dolog oly combinatiót kigondolni, mely szerint a kecske is jól lakjék s a káposzta s megmaradjon, s csodálni nem lehet, hogy e nehéz kérdést egyik fél a másiknak tuszkolja át, s a lehető megoldás, részletes formulázását mindegyik ovatosan elhárítja magától.

A „helyes irány“ szerzője e tekintetben is merészebb, s egy 120 tagból álló „Birodalmi Senatus“ tervével lép fel, mely aztán ő felségével az államministerium utján érintkeznék, mely államministeriumba, szerinte, az 1790. 17. t. cz. értelmében, illő arányban, magyarok is neveztetnének.

Tehát: megye, helytartótanács, udv. cancellária, országgyűlés alsó és felső táblával, birodalmi senatus, államministerium néhány magyar taggal, ez volna a lépcsőzet, mely a tervező eszményképének megfelel. — Van-e mindebben csak nyoma is a 48-diki alkotmánynak, melynek csak átvizsgálása, nem pedig eltöröltetése kívántatott eddigelé? S az ily módon képzelt birodalmi senatusnak több chance-a lehet-e mint a Schmerling birodalmi tanácsának?

Annyit még e terv figyelembe vételével is kétségtelenül constatálhatni vélünk, hogy a 48-diki törvények revisiójának egy sine qua non feltétele van; sez: a februáriusi birodalmi alkotmány revisiója.

A mint a magyar országgyűléstől, a 48-diki törvények a „birodalmi kapocs“ s Austria „hatalmi állására“ ólav tekintettel leendő átvizsgálása s

a „közös érdekek“ szempontjáhozi módosítása kívántatik; azonkép válik szükségessé, a februáriusi alkotmánynak az örökös tartományok országgyűlése, — talán szabatosabban: a szűkebb Reichsrath? — által, tekintettel Magyarország „történelmi jogtudatára“ a Pragmatica Sanctio által biztosított „önállására“ eszközendő átnézése, s e „különvált érdekek“ leendő összeegyeztetése.

Ám revidiáljunk tehát; de mindannyian: Lajthán innen és tul egyaránt!

Ezen általános revideálás szüksége, mindkét részről elismerve, noha még leplezetlenül bevallva nincsen.

Ime az országgyűlés nyíltan kimondá, hogy a birodalmi tanácsba követeket küldeni nem fog; ime a kir. leirat is a nemzet érzelmeit tekintetbe veszi s a megoldást csak az országgyűlésseli törvényes megoldás utján, kizárva minden más módot óhajtja; ime ennek folytán az országot a „közvetlen választásokra“ — melyek különben az ország jogának mitsem praejudicálhattak volna, — fel sem szólítá; ime a főkancellár nyíltan hirdeti, hogy a nemzet által ellenszenvvel fogadott formák közt a kiegyenlítést erőszakolni nem fogja, ez „nem a király akaratá“ tehát a magyarok a Schmerling birodalmi tanácsában ülni nem fognak, s ezen alkotmány egyik lényeges alapfeltétele nem mehet teljesedésbe; elkerülhetik-e annak revisióját, s az érintettem szempontokbóli gyökeres átalakítását?!

X.

Részletek.

Valamely törvény revisiója, már fogalmánál fogva is, — annak elvben elfogadását s a revisióig érvényben maradását feltételezi.

E tekintetben tehát túl a Lajthán sokkal előnyösebb helyzetben vannak, s nem rajtunk, a kik birtokon kívül állunk, hanem éppen rajtok van a sor, a revisióban jó példával előmenni, s ama fentebb érintettem *conditio sine qua non*-t teljesíteni.

Míg reánk nézve a 48-diki törvény csak egy eszménykép marad, addig annak bárminő módosítására tett indítványok részünkről, minden alap nélkül szükkölködő *practicus* értékkel nem bíró terv kovácsolások volnának.

A mint az esztergami konferentiában a követválasztások módjára nézve az 1848-ki V. T. cz. alkalmazása mellett döntő volt azon tekintet, hogy szükséges az oly nagy fontosságú országgyűlésnek, minő a 61-ki leendett, alakulása módjára nézve is minden jogformai kifogásokon felül állani, ugy felfogásom szerint, a 48-diki törvények kivánt módosítását is, óhajtott eredménnyel csak egy azok alapján álló magyar ministerium indítványozhatja, annál is inkább, mert az ellenkező kísérlet, t. i. egy 47-ki alapu magyar kormánnyal már megvolt téve és sikertelennek bizonyult.

Az országban is, egy magyar ministeriumnak, ha

nem csalódom sokkal könnyebb lesz még az országgyűlés megnyitása előtt pártot csinálni s loyális céljait kivitelében önálló, független hazafiak támogatására szert tenni.

Egy ily ministerium valószínűleg, nem fogja ama nemzeti politika „helyes“ irányát követni, és saját megsemmisítését, s a régi dicasteriumnak visszaállítását, egy ujonan alkotandó birodalmi senatust, s az államministeriumba néhány magyar miniszternek felvételét indítványozni; noha teljes szabadságában álland egy pártnak ez irányban a 48-ki XVIII. ideiglenes sajtótörvény korlátai között izgatni s pártolókat verbuválni.

De ha egy ily ministerium a 48-diki törvények korlátai között nagyobb súlyt fog fektetni a birodalmi kapcsolatok s Austria hatalmi állásának biztosítására semmint a törvény; — mindig lélekölő — betűjére, s ki fogja jelölni mindazon pontokat, melyeknek e szempontbóli módosítása óhajtott volna, — fenhagyva azon kívül minden országgyűlési tagnak, minden honpolgárnak, a ki szólni és irni tud, azon korlátlan jogát, hogy még többeket jelölhessen hozzá, — alig hihető, hogy az ohajtott eredmény elmaradna.

Ám tartsunk egy kis szemlét ha úgy tetszik.

Mi ama hitben nőttünk fel, hogy a Nádor a legjobb közvetítő trón, és nemzet közt; ha ő felsége ellenkező véleményben van, ha e nehéz és magas feladat megoldására az általa kinevezendő miniszterelnököt elegendőnek hiszi: mi a tabilitás barátainak nem csekély aggodalmára, meg fogunk válni e kedves historiai emléktől s Nádorunkat a régi

Majordomus- és Connetáble k árnyaihoz látandjuk vándorolni.

Mi a III. T. cz. 2. § ában, mely a Nádor személyét, mint ő felsége helyettesítőjét, ez esetben szintén sérthetetlennek nyilvánítja, a korona szentsége és az uralkodó tekintélye iránti tisztelet kifejezését véltük olvashatni; ha ő felsége ezt másként érti, s magát az országbóli távolléte esetében, csupán csak felelős ministeriuma által óhajtja képviseltetni, vagy egy feleletre vonható Nádort s helytartót óhajt inkább, ebben gondolom nem lesz akadály.

S a 3-ik §. p. o. ily szerkezettel, s kihagyásokkal is megálhat.

Ő Felsége — (kihagyva: s az Ő távollétében a Nádor s királyi helytartó) a végrehajtó hatalmat a törvények értelmében független magyar ministerium által gyakorolja, s bármely rendeletei, parancsolatai, határozatai, kinevezései, csak úgy érvényesek, ha — (kihagyva: a Buda-Pesten székelő ministerek) — felelős ministerei egyike által is aláíratnak.

A 4-ik §-t, mely röviden így szól: „a ministeriumnak mindegyik tagja mindennemű hivatalos eljárásáért felelős“ — nem hiszem, hogy napjainkban bárki is, megváltoztatni óhajtaná, sőt felteszek a régi collegialis kormányzat barátaiban is annyi szabadelvűséget, miszerint rendszerükbe a felelősség elvét szivesen bele illesztenék. Hogyan? Ám e felett törjék ők a fejöket.

Az 5-dik §, mely a ministerium székhelyeit Buda-Pestet jelöli ki, a királynak az országbóli távolléte — oly normalis — esetében, s Nádor-helytartó

nem létében, a birodalmi kapocs és közös érdekek tekintetéből, módosítható volna.

Már ha ezzel kapcsolatban, Ő felsége kormánya azou tapasztalatra jönne, hogy azon „viszonyoknak, melyek a hazát az örökös tartományokkal közösen érdeklík,“ minden felet megnyugtató elintézésére a 13. §. ugy a mint szerkesztve van, nem elegendő, s nem csak egy miniszternek jelenlétét fogná ő felsége magas személye közül szükségesnek vélni: — e módosítást, melynek horderejét senki félre nem ismerheti; —

Valamint a 14. §-ban elősorolt osztályok, vagy is ministeri tárczák netalán szükségessé válható új felosztását, mint a mely a körülményekhez képest minden országban változhatik, csak is egy oly ministerium indítványozhatja óhajtott sikerrel, mely a 48-diki alapot elfogadja s magáévá teszi, s az országban ennél fogva némi népszerűségre tarthat igényt.

Ugyan ennek tán lehetővé válik a 19-dik §-ban, mely egy „felállítandó álladalmi tanácsról“ beszél, feltalálhatni ama lánczszemet, mely a birodalmi kapocs és közös érdekek megóvásának egy új biztosítékát nyújtja kezünkbe a nélkül, hogy akár a Schmerling birodalmi tanácsába mennénk be, akár egy birodalmi senatus s t. e. tervével kellene agyunkat fárasztani.

Ama §. ezen álladalmi tanácsot is Buda-Pestre rendeli ugyan; de hogy ez, a felség kívánatára miért nem lehetne ottan, a hol Ő felsége tartózkodik, annyiszor, mennyiszor összehívható, s miért ne tehetné magát a közös ügyek tárgyalásakor, a birodalmi államtanácsal, az osztrák miniszterekkel s a t. érintkezésbe, s miért ne tarthatna ő felsége, vagy helyettese elnöklete

alatt, mintegy vegyes üléseket? azt valóban át nem látnám.

S ha a „kérdéshez“ czimű röpiratomban bebizonyítani iparkodtam azt, hogy a magyar ministerium, úgy a mint azt a 48-diki törvények formulázták, a birodalom érdekeivel összeegyeztethető, s hogy e czélra főleg a 13-dik § volna bővebben kifejtendő, úgy az álladalmi tanács eszméjében, melynek állandó elrendezését ama 19-ik §. is a legközelebbi országgyűlésre bizza, a fenforgó differentiák szerencsés megoldásának egy újabb biztosítékát látom.

Felhivom erre a békés kibontakozás minden őszinte barátjának legkomolyabb figyelmét.

Folytassuk-e szemlénket? taglaljuk-e tovább is az annyi vizzályra alkalmat adott III. T. cikkelyt, azon törvénycikkelyt, melynek legelső §-sa így szól: „Ő Felségének a királynak személye szent és sérthetetlen.“

Bármint becsméreljék is némelyek ama 7-dik §-t, mely a fentartott felségi jogokat újra biztosítja, s az udvar és a ministerium befolyásának mindig elég tág tért nyit; de lehetetlen, hogy bárki is a 8-dik §. horderejét félre ismerje.

Ott vannak a Corpus Jurisban régi törvényeink — 1608: 2, 1659. 25. s a t. melyek külföldi katonaságnak az országba hozatalát, s a honi katonaságnak az országbóli kivitelét egyszeruen megtiltják.

Ezek ellenében a 48-diki III. T. cz. 8-dik §-sa így szól: „A magyar hadseregnek az ország határain kivüli alkalmazását, nemkülönb

a katonai hivatalokrai *) kinevezéseket, szinte úgy Ő Felsőge fogja a 13. §. szerint, folyvást kir. személye körül leendő felelős magyar minister ellenjegyzete mellett elhatározni.“

E §-nak revidealása is kívántatik-e? — Talán nem. **)

Következik az országgyűlés évenkénti üléseiről szóló IV. T. cz. melynek 6-dik §-sa képezi az egyik botrány követ.

E szerint t. i. budget megszavazása előtt sem az évi ülés berekeszthető, sem az országgyűlés feloszlatható nem volna, s így a fejedelem azon, alkotmányos fogalmak szerint elidegeníthetetlen joga, miszerint az országgyűlés szétosztatása által, népére hivatkozhasék, in thesi illusoriussá válik. — In praxi nem, a mint tapasztaltuk.

Nem hiszem, hogy egy kibékülésre hajlandó országgyűlés, ha különben nemzeti főbb érdekeinkre nézve kellő megnyugtatót nyerend, ez anomalia megszüntetéséhez hozzá ne járuljon. Dixi.

*) Kétségkívül a tisztségek is értetendők.

**) Lásd ezekre vonatkozva a „kérdéshez“ cz. iratom V. és VII. fejezeteit.

XI.

„Kossuth-programm.“

A februáriusi birodalmi alkotmánynak egy szintoly váratlan mint hatalmas szószóllója akadt.

Ki hitte volna: Kossuth Lajos az!

A ki az ő szláv- vagy dunai államszövetség tervét végig olvassa, nem e hajlandó lesz inkább a bécsi Reichsrath-ba bemenni?

A magyar ember annyi idő óta megszokta mind köz- mind magánügyei végeldöntését Bécsben keresni, de bárminő idegenkedéssel viseltessék is a birodalmi főváros s az udvar iránt: ha azt látja, hogy az uj, — egy véres catastrophá árán megvásárlandó — államszerkezetben a szövetséges hatóságokat, az országgyűlést, majd Bukerestben, Belgrádon s Zágrábban kellene keresnie, s Buda-Pestre csak minden 4-dik évben kerülne a sor, már akkor csakugyan gondolkodóba esik s vele született magyar indolentiója is segítvén elhatározását, tán elvégre is inkább csak a régi rosznál marad meg?!

Tudom, hogy a független szabadelmű lapok, melyek ama fontos okiratot bölcs hallgatással mellőzték, a mi szerény észrevételeinket is, következetesen, agyon hallgatandják, de miután a pártfegyelem korlátain már egyszer kicsaptunk, s úgy is mintegy anathema alatt állunk, tetézzük vétkünket még azzal is, hogy itéle-

tünket a szűkebb olvasó közönség előtt, Kossuth e legjobb műve felett sem hallgatjuk el.

Terveztetik nem ugyan egy „egységes állam“ (un grand Etat Unitaire) e szót Bach és Schmerling szerfelett meguntatta velünk, hanem egy „államszövetség“, melynek széles alapu decentralizációja, ami magyar anticentralistáinknak tán tetszeni fog, noha tetszésöket még nem igen nyilvánították; de azon ügyek, melyek, mint közös érdekek egységes kezelés alatt állanak, csak úgy hasonlítanak az octóberi diploma és a februáriusi alkotmány e részbeni intentionoihoz, mint egy tojás a másikhoz.

Ezek volnának, t. i.

1-ör. A szövetséges állam területének megvédése. E feladat, tekintve az új állam határainak határozatlanságát, a sokféle érdekeket, melyek nem annyira kiegyenlítve, mint harczra szólítva lennének s a hatalmas szomszédok ellenében a még laza egybefüggést az új szövetség széles autonomiájú egyes alkatrészei között, — valóban nem sokkal kevesebb nehézséggel járna s nem csekélyebb áldozatokba kerülne, mint fog ama „szúette“ régi államoknak, az ő, még de facto, birtokokba levő territoriumaik megvédése kerülni.

E fontos feladathoz képest a közös kezelés alá tartozik minden, a mi, a szárazis tengeri hadseregre a várak s hadi kikötőkre vonatkozik.

Tehát, a mennyiben a széles alapu országos autonomiákkal netalántán a ministeri kormányforma, — s nem magyar municipalistáink megnyugtató végett, valami collegialis rendszer? — fogna megegyeztethe-

tővé tétetni, ez esetben, kétséget nem szenved, hogy a hadügyminister közös volna.

2-or. A külügyminister, és a diplomatia szintén közös leend, s az egyes államoknak nem lesznek külön képviselőik, a küludvaroknál, a mi egyéb-iránt magában is értetődik.

Ez intézkedést nem csak a soha sem megvetendő, költségi kiemelés ajánlja, hanem az álladalom egységi s hatalmi állása fentartásának tekintetei sürgetőleg követelik.

Hogy ezen fegyver aztán a bécsiek által ellenünk is fordithatik, azt ne csodálják azok, a kik egy külön vált önálló magyar külügyministeriumot s diplomatiát a Pragmatica Sanctióval összeférhetőnek s az 1848-ki törvények szövegéből kimagyarázhatónak hiszik.

E tekintetben, részemről, a bécsi s a turini centralistákkal tartok.

3-or. A közös ügyek rovatában soroltatnak, a kereskedelmi rendszer, a vámügy, a nagy közlekedési vonalok. A szövetség keblében csak egy pénz, egy súly és mérték leendnek. — Mind-ez természetes corollariuma az államegység eszméjének.

A magyar cancellária (vagy belügyministerium) budgetét tán nem fogják Bukarestben vagy Belgrádon megszavazni, mint azt nem rég Bécsben tették; ez ellen talán a „Carge decentralisation“ elve, s az egyes országoknak ígért „compléte autonomie“ biztosítand; de az kétséget nem szenved, hogy az elősorolt közös ügyek különösen a „hadügy“ s a „külügy“, nem is említve ama „államfőzt“, melynek neve és czime majd csak a „suffrage uni-

versel“ unnáiból fog napfényre kerülni, — bizonyos költségekkel járnak, melyek az új állam egyes országait közösen illetendik, s hogy ezen új államnak, előreláthatólag, tetemes hitelre leendő szüksége, s államadóssága, rövid időn a „vieux Etaetes vermolus“ e fényoldalaival vetélkedni fog, ennél fogva a pénz- és hitelügynek egységes kezelése, a közös budget, szóval: közös pénzügyminister is, — bármily roszhangzásu legyen az, — elkerülhetetlen malum necessarium leendő.

E terv tehát, a mint látjuk, az Austriávali összeköttetésünk minden árnyoldalaival bir a nélkül, hogy jó oldalai bármelyikével is dicsekedhetnék.

Ezek, példának okáért:

1-ör hogy ezen összeköttetés már megvan, azt nem kell egy europai háboruval, ezerek vére s vagyona feláldozásával létrehozni; sőt

2-or annak felbontása s a dolgok tervezett új rendének megállapítása járna oly áldozattal.

3-or hogy németül mindnyájan tudunk; de valljuk meg, az oláh, szerb, illir, tót s a t. nyelvek egytttes birásával vajmi kevesen dicsekedhetünk; s ha a Bábeli zavar elkerülése végett a tervezett „Constituante“ a franczia nyelvet teszi hivatalos nyelvvé, ugy ne feledjük, hogy e nyelvet nálunk csak a „hau te volée“ birja tökéletesen, s ez a democratia szellemével nem kevesbbé ellenkeznék mintha a régi latin nyelvet — hazánk szellemi aristocratiajának ez egykori közlegét, — állitanók vissza.

4-er a historiai jog, melyet Austria respectál, sőt ha saját lételet alá nem ássa, respectálni kénytelen, s mely nekünk is, — a sz. István magyarorszá-

gának, — léti feltételünk, melyet a „suffrage universel“ kockájára senki kedvéért fel nem tehetünk.*)

Az új szövetség országai, Kossuth szerint lennének: Magyarország, Erdély, Rumania, Horvátország Szerbia kapcsolt részeivel s a t. öszvesen harmincz s néhány millió.

E számba, ott a hol a történelmi jognak többé érvénye nincs, a hol minden felett a szám, — a suffrage universel — határoz, az a hat millió magyar, mint faj, nem fog felolvadni tán, megengedem; de az ezredéves magyar állam, mely hűségünkre bízott; a szent István koronája jogai, melyeknek örökösei vagyunk, valljon minő biztosítékot várhatnak ama széles decentralisatio, országos autonomiák, egyes országfőnökök, — u. m. „vajdák, hospodárok“ — az Erdélyi még kétes, — haza „személyes unio“ az idegen nemzetiségek szabad szövetkezése s az ambulatorius országgyűlések egész e rendszerétől?

Országunknak a bécsi kormány által már visszaállított, s a fejedelem által ünnepélyesen biztosított; — s a koronázási eskűvel még ünnepélyesebben szentesítendő — területi épsége nincsen-e e szövetségben feláldozva?

Erdély s Horváthország tökéletes önállása s rokon elemek csatlakozása általi nagyobbodása mellett, nem kandikál-e ki e tervből a Vojvodina visszaállítása s testünkéből kimetszése? — nincsen-e távolabb de valószínű kilátásba téve — az éjszaki tótok — minden történelmi alap nélkül szükölködő — külön territoriuma is, az amalgamizáló bécsi jóakaróink által rég feladott Szlázvia eszméje?

*) Lásd országgyűlési beszédemet 1861. május 28.

A ki egy elvet kimond, annak következményeit is el kell tűrnie, s azért van, hogy politikában egy hiba jobban megboszulja magát, mint egy vétek.

Szerző, elveihez hiven, kérdéssé teszi, valljon az új közös, szövetséges országgyűlésnek legyen-e felső háza? S ha igen, ugy ezt a külön, — nagyobb részt nem magyar, — államok egyenjogú képviselőiből ohajtja összeállítani, a mi, megengedem, hogy: „une garantie fréciense“ lesz; „pour les petits Etats“ s hogy az általános decentralisatio elvét, egész országunk feldarabolásáig segitendi érvényre emelhi; de hogy e politika „szabadelmű lehet ugyan, de magyar nem“ azt reméllem, mindazok, a kik országgyűlési beszédemet oly figyelmetlenséggel s nem tetszésök nyilvánításaival halgatták, vagy is inkább nem halgatták meg, most már elismerendik s nekem e tekintetben igazat adandnak.

Részemről, midőn e Kossuth programmot, az olasz „Allianza“ után a franczia „Pays“ május 21-dik száma Pestre meghozá, látva annak leirhatlan hatását, csak azon csodálkoztam, hogy az emberek csodálkoztak, s megvallom, sem a Programm hitelességét kétségbe nem vontam, sem annak elvei reám nézve sok újat avagy meglepőt nem tartalmaztak.

„E terv vagy apocryph s egyike ama számtalan fogásoknak“, mondák;

vagy: „nem értitek annak tartalmát, s igazi tendenciáját.“ —

Ki ne fecsegjük a titkot!

Higyjük el, hogy még mindig az arcanum dup-

licatumok korában élünk s csak nekünk van eszünk, másnak nincs!

A magyar napi sajtó független részének, — mely ily elfogultságban aligha részes, — e fontos kérdésbeni halgatását épen azért tartom a legnagyobb hibának s mulasztási véteknél, mert a félhivatalos lapok, — e részben igen talpra esett, — tiltakozásaik a közönségnél és a külföld előtt kellő nyomatékkal nem bírnak.

A Kossuth-programm csak akkor volna megdöbentő, ha az magasabb hatalmak sanctiojával bírna, s előpostája volna oly eseményeknek, melyek nyomatékos külföldi segély közbenjárásával fognának végrehajtatni.

Ez esetben, valamint saját közönségünket nem szabad mystificálnunk úgy a külföld előtt sem szabad az ország véleményét, valódi érdekeit, az általános és határozott ellenszenvet, melyel ama terv találkozott, eltitkolnunk.

XII.

Kormány-programm.

Értekezésem, mely különben sem igényel magának valami classicai kerekdedséget, szerfelett hézagossá válnék, ha az úgy nevezett „Kormány-programm“ot hallgatással mellőzném.

Hogy a jelen, ideiglenes magyar kormány, okulva előde a Vay-kormány hibáján, pártot keres magának

s nem akar készületlenül jönni az országgyűlés elé, azt minden elfogulatlan ember, a ki a parlamentáris életnek, a vitatkozások szabadságának barátja, csak helyeselheti.

S hogy e programm hivatalosan, félig meddig desavouáltatott, az annak jelentőségét csak is félig meddig csökkenti.

Lehet, hogy a szerkezet kissé hiányos, lehet, hogy vagy több vagy kevesebb mondatott, mint kellett volna, lehet, hogy a mód, a melylyel az forgásba hozatni czéloztatott, t. i. a titoktartás és aláírások gyűjtése egy részt kivihetetlennek, másrészt veszedelmesnek bizonyult: az egész nem létezőnek többé nem tekinthetjük, s örömet vesszük tudomásul a tényt, hogy a kormány a közvéleményt nem nélkülözheti, s a nemzet kebelében óhajtja fellelni támaszát.

A titoktartás elve, mely sokáig úgy sem tarthatott, a programmnak országszerte minden lapban közététele s részben megvitatása által, a mint láttuk, tökéletesen feladatott, s így nem egy politikai összeesküvéssel, szabad kőművesekkel, titkos társulattal van dolgunk, s hála isten! nekünk is, kiknek netalán egyben másban eltérő nézeteink s óhajtásaink volnának s kik elveinknek, a melyek által ugyanazon ügynek más uton és módon vélünk szolgálhatni, barátokat, pártolókat keresünk, kik szükségesnek látjuk, hogy az országban ne csak egy, hanem több párt legyen, loyális czélaink elérése végett nem kellend, — mi különben is a magyarnak természetével ellenkezik, — titokban conspirálni s homályba burkolni eljárásunkat.

Valamint saját nézeteinket nem rejtjük véka alá, úgy a politikában, mig hazánk a nyilvános életnek

örvendhet s a vitatkozás tere előlünk el nem záratik, mindent, a mi elv, bárhonnét, bárkitől jőjön az, nem csak mint elvet tisztelünk, hanem egyuttal hozzánk intézett kérdésnek tekintünk, melyre felelnünk kell: valamint hozzá szoltunk az octóberi diplomához, a februári alaptörvényhez, a Kossuth-programmhoz s nem tartottuk felségsértésnek az országgyűlés többségének politikáját birálat alá venni, sőt a 48-diki törvénycikkelyek egyes szakaszait is rostára vetni, ugy még kevesbé tartanók helyesnek az alakulóban levő pártok iránya, vezér elve s egymásközi ultima differentia-ik felett, midőn a nézetek tisztításáról van szó, lakatot tenni szánkra.

Távol van tőlünk azon nevetséges ambitio: egy új párt élére állani akarni; mi jól tudjuk, hogy a mi nem sikerült egy Széchenyinek, még kevesbé fog sikerülni epigonjainak. Midőn egy conservativ, egy közvetítő párt szükségességét vitatjuk, abból nem következik, hogy magunkban éreznők a hivatást azt meg is alakítani s szabatos programját formulázni; valamint ha egy kormánypárt létrejöttét örvendetes jelenségnek tartjuk, abból nem következik, hogy már hivei közé is szegődtünk.

Csak becsüljük meg egymást, s ne vessük meg az eszmét, mely egyik s másik közember agyában felvillan, hiszen kis összegek összeadásából támadnak a nagy tőkék, s ha helytelen az, a mit mondok, csak egy okkal több, hogy saját ellenkező meggyőződésedben megerősödjél, s igy még sem volt károdra, hogy szoltam.

Az általányos ellenszenv, melyel minden kiegyenlítési terv, minden alkudozási hajlam találkozott, meglehetősen csillapult. Ezt nem ignorálhatjuk.

Az előtt minden parlagi ember így okoskodott: „Jobb volna ugyan Austriától örökre megválni; de ha már az nem lehet, ám akkor inkább csak béküljünk ki.“

Ma már az első tételre nézve vannak alapos kétségei „jobb volna-e valóban“?

Ma már azért kell kibékülnünk Austriával, mert tőle elszakadva, még rosszabbra fordulhat sorsunk.

Tul a Lajthán pedig az octóberi napokban talán így okoskodának: „Jobb volna ugyan Magyarországot végkép beolvasztani, de ha már ez nem megy, ám béküljünk ki, de —; ám adjuk vissza, elvileg, önállóságát, de — . . !

S nem ingadoz-e ott is ama nézet, hogy: „jobb volna“? — nem zsugorodik-e össze ama „de“? Belátják-e már valahára, hogy Austriának azért kell Magyarországgal kibékülni, mert csak Magyarországgal van jövője, nélküle nincs!

S még határozottabban merem ismételni, hogy az uralkodó dynastiának csak Magyarországbán van biztos jövője.

Legnagyobb ellensége ő felségének az, a ki formakérdések miatt hátráltatja a kiegyenlítés művét s vesztegeti a drága perczeket, melyek még a mieink, mig a jövő isten kezében van!

A „kormány-programm“ — már így kell neveznünk, mig más czéget tűz ki, — a következő pontokat formulázza.

1-ör. Szükséges egy oly országgyűlés, melyen a 48-ki törvények revidiáltassanak.

E ponthoz, az Idők Tanuja oly módosítással járul

hozzá, hogy ama revisio: „királyi előterjesztvények“ utján indítványoztassék.

S ha ez előterjesztvények, a törvények forma megtartásával, vagy is, mint IX. alatt bővebben fejtegetők, a magyar ministerium által fognának a ház asztalára tétetni, valljon kinek lehetne ez ellen kifogása?

De fontosabb a „miként“ kérdése.

Erre nézve a programm azt mondja:

2-or az államjogi kérdések oly módon állapittasának meg, hogy az örökös tartományoknak a d a n d ó — (nem adott!) — alkotmányra való tekintettel, a négy főügy közösen tárgyalassék s egységes vezetés alatt maradjon.

Ha e négy főügy egyikét a külügy képezi, úgy el nem hallgathatjuk, hogy annak, ha nem is közös „tárgyalását“ de „egységes vezetését“ a 48-ki III. T. cz. érintetlenül hagyá, mert e törvényben, egy külön magyar külügyministerről s önálló magyar diplomatiáról, mely p. o. az osztrák udvarral jegyzékeket váltana s esetleg a császárnak a magyar király nevében hadat is izenhetne, valóban szó sincs, és a „birodalmi kapocs“ s „közös érdekek“ elismerése s ép-ségben hagyása mellett nem is lehetett. *)

Nem hisszük, hogy bármely párt ily — vitatkozáson kívül maradható — kérdéssel mintegy üszköt óhajtson közibénk vetni s vele az óhajtott kiegyenlítés sikerét kockáztatni.

Ama négy főügy alatt, tehát, gondolom inkább ezek lennének értendőek.

*) Lásd: „a kérdéshez“ az iratom VIII. 34. l.

a pénzügy,
 a közlekedési eszközök,
 az ipar és kereskedelem,
 a honvédelem.

Mi ezek egységes vezetését a 48-ki törvények korlátai között is elérhetőnek hisszük, a nélkül hogy a „közös tárgyalást,” oly általánosságban, melyet a februáriusi alaptörvény elfogadására s a bécsi Reichsrath-ba való bemenetelre is lehet magyarázni, szükségesnek vélnők.

Az Idők Tanuja ezt ovatosabban s kielégítőbben így formulázza „tanácskozzék az országgyűlés azon módról, mikép kelljen a birodalmi négy főügy kezelését a magyar ősi alkotmány sarkalatos jogaival olytén öszhangzatba hozni, hogy ama négy főügy vezetése lehetőleg egységes legyen és az egész birodalom jóllétét s egységét nem kockáztató módozattal birjon.

Miután e módozat, hogy a Pesti Napló szavával éljek, csak „tractatusok” eredménye lehet, részletekbe, az általunk már előadottak után, bocsájtkozni ez uttal felesleges.

A megoldás bár nehéznek látszik, nem lesz lehetetlen, ha tán XI-ik fejezetünk ujjmutatásai nyomán, a 48-diki törvényeken nem kívül, hanem belül keressük a nyitját.

Mellözve az „utasítás” többi pontjait, melyek a párt titkos szervezetére s taktikájára vonatkoznak, — s oly haditervet, melyet a hadvezér dobra üttet, bizvást elvetettnek tekintve, — csak sajnálattal vehetjük tudomásul a reversalis két leglényegesb pontját.

1) Hogy a kormány részéről — (már minő kormányt értettek?) — az alkotmány eljátszásai

elmélet Magyarországra vonatkozólag ne „érvényesíttessék,” a mi a jogot a kegyelemmel cseréli fel.

Ezen szerfeletti alázatosság annál kevésbé fér meg egy alkotmányos honpolgár, egy szabad ember önérzetével, mert nem is ő felsége, hanem a kormány irányában gyakoroltatik, mely kormánynak bárminő legyen az, egy nemzet ellenében csak kötelességei vannak.

2) Az ország területi épsége elmellőztetik, sőt egyenesen az összes birodalomhozi jogviszony megállapításától függesztetik fel.

Ez nem csak a régi circulus vitiosusba szoritna vissza bennünket, s az összejövendő országgyűlést, épen ama legfontosabb jogi kérdésekre nézve ismét azért, mert kiegészítve nincs, incompetenssé tenné; de még országunk területe ellen netalán intézendő újabb megtámadások utógondolatát is gyanítatja, mintegy erkölcsi kényszerítésül a „kormány“ javaslatai föltétlen elfogadására.

Lehet-e ily uton a kedélyek engesztelését, a kérdés szerencsés megoldását remélni?

Videant Consules!

XIII.

Austria s a Dynastia jövője.

A magyar független sajtónak a dunai confederatio terve feletti mély hallgatása azzal lehetett

némileg, szerintem helytelenül, indokolva, hogy nem akartak „ellenfeleink“ kezére játszani.

Hadd támadják meg ez ábrándos tervet az osztrák hivatalos s félhivatalos lapok, hadd használják fel ez alkalmat ők Kossuth nevének az országban depopularizálására; mi hallgassunk.

Hogy e hallgatás nem vétethetik beleegyezés jelének, hogy a mi elveink mások, azt úgy is tudja, — vagy legalább tudhatná, — a magyar közönség. Ott van a felirat! s a t.

Némely bécsi lapok csakugyan némi kárörömmel valának eltelve s az oda vetett prédát, céljaikra, s ellenünk, lehetőleg kizsákmányolták.

Gondolom, hogy valamint a bécsi centralisták diadalérzete korai volt, úgy azon hazánkfiai aggodalma sem volt alapos, kik most már attól tartának, hogy a magyar, megdöbbenve a Kossuth által előtte feltárt jövőtől, majd hanyat homlok rohan be a Reichsrathba, s veti magát kétségbe esetten, Ausztria karjaiba.

Ez utóbbi, impressionabilis természetünknel fogva, nem nagy csoda volna ugyan, s attól tán csak ama bizonyos foka a politikai érettségnek óv meg, a melylyel bár birnánk oly mértékben, mint szeretünk vele kérkedni. De nagy foka a politikai éretlenségnek kívántatnék ahoz, ha az osztrák államférfiak és publicisták, kik a közös érdekekre mindig oly nagy súlyt fektetnek, félre ismernék a közös veszélyt.

A kárörvendők magok alatt vágják a fát.

Mi süllyedünk, ők elmerülnek.

A mi nemzeti lételünk, a történelmi Magyarország veszélyeztetve van ez új combinatióban, de Ausztria egészen feladva, nem létezőnek véve.

Föltesszük ugyan, hogy a számítás gazda nélkül történt, de tán ideje lesz, hogy a gazda beletekintsen.

Vannak, a kik Oroszország újabb lépéseiben, u. m. Olaszország feltétlen elismerésében s a Lengyelországban követett szabadelmű politikában; a szerb s törökországi mozgalmakban, s t. kezdetét vélik látni ama nagy drámának, mely a rég érlelt keleti kérdés megoldásával egyetemben Europa térképét is átalakítaná, s lehet, hogy végeredményben, véres vajudás után, egy hosszú béke aranykorszakát idézné fel reánk, az ó világ annyit hányatott lakóira!

„Nem fogom én azt megérni!“ mondják vállvonítva sokan, s főleg azok, a kik mindent úgy a mint van, a legjobbnak látnak.

Én azonban azt hiszem, hogy valamint a jó kereszténynek mindennap úgy kell élni, mintha több napot nem érne; úgy a jó politikusnak úgy kell intézni a jele nt, hogy készületlenül ne lepossék meg a j ö v ő által.

Az „Aprét moi le deluge,“ csak a könnyelműek és önzők jelszava. Mi a jelen pillanatot, melyet Isten hatalmunkba ad, úgy tekintsük mint kapcsot a mult és j ö v ő közt. — Azt, tiszteljük, mint őseink hagyományát; ezt, vagy készítsük elő, vagy legalább nyitott szemmel várjuk be.

Ha mindennek, a minek kezdete volt, egykor vége is leend, e szabály alól az osztrák birodalom sem lehet kivéve. Kimondám azonban *) s csak ismételhetem azon meggyőződésemet, hogy ha az osztrák birodalom felbomlana is, helyette, azonnal egy más hasonló terje-

*) Lásd országgyűlési beszédemet.

delmű s befolyásu nagy államnak kellene megalakulni.

S ezen a régi helyén, noha másféle elemekből alakulandó új államnak ugyan az leendő feladata, a melynek megoldására némelyek Ausztriát, jelen szerkezetében már elégtelennek hiszik; s valamint Ausztriának, míg az saját érdekét szem elől nem téveszti, úgy a helyét elfoglalandó új birodalomnak is Magyarország képezendi súlypontját.

Az uralkodó dynastiának, mely az osztrák császári koronát csak 1804 óta bírja, de a sz. István koronájának századok óta örököse, — e jogon nagy és fényes jövő vár.

Illoyálisnak fogtán, első tekintetre, látszani combinatióm, s vissza kell utasitnom azon, tőlem távol álló — insinuatíót, mintha a fenséges uralkodó házról azt tenném fel, hogy családi érdekét képes volna elébe tenni birodalma érdekének, s a sülyedő hajóról mintegy átmenekülni a biztosabb magyar hajóra, mely egy új és szebb jövendő révpartjához evez.

De gondolják meg jól az illetők, valljon üdvös volna-e a magas dynastia sorsát akár a dolgok, akár egy bizonyos kormányzasi rendszerrel, akár a dolgok netalán magát tulélt rendével annyira azonosítani, hogy az elvégre kénytelen legyen annak romjai közé temetkezni?!

Részemről, mint alkotmányos magyar ember, az uralkodót kormányától s hazám fejedelmi házát, mely Árpád vére jogán, s szent István koronájának örököse, az ausztriai birodalomtól, — mely a mint egy fél század előtt alakult, úgy egy másik fél század alatt lényegesen át is alakulhat, sőt nevet is cserélhet, — igen jól meg tudom különböztetni.

S ha magasabb szempontok az általános béke, a szabadság, a polgárisodás érdekei egyszer csakugyan Europa térképének átalakítását fognák követelni; s engedjünk egy perczig szabad tért a képzeletnek! — ha Lengyelország régi határait visszanyeri, a porosz király fejére teszi a német császári koronát, s Olaszország az Adriai tengerig kiegészíti magát s Dél-Tyrolt is magába olvasztja, mely dolgokat Franciaország csak „természeti határai,“ a rajnai és belga terület annectálása mellett s az északi nagyhatalom tán még sokkal nagyszerűebb kárpótlásokért nézhetnének el, vagy mozditanának elő: nem áll-e akkor előttünk ama kép, mely az imént foglalkozánk.

S nem válik-e sürgető szükséggé, hogy a dynastia Magyarországgal nem mondom kibéküljön, de a leg-szorosabban s elválhatlanul együvé forrjon.

Nem mondom én, hogy ez ma fog történni, vagy holnap; de miután e rém — bárki által, — már a falra van festve, legyünk elkészülve reá, hogy meg is jelenhet, s félni jobb, mint — megijedni.

Való, hogy ha az uralkodó dynastia 1804-ben, vagy, más válságos pillanatban, 1848-ban azt tette volna, vagy napjainkban tenné, a mit talán idővel tenni kénytelen leend, hogy székhelyét Buda-Pestre helyezve át, a magyar királynak szerezzen az europai hatalmaságok közt, érvényt: ez által birodalma azon részeit, melyeknek elszakítására a forradalmi párt törekszik, maga mintegy függeléknak tekinteni, a velök való összeköttetést megtágítani s így a Kossuth-programnak is, — noha tán egészen más szellemben, mint tervezve van, — életbeléptetésre mintegy újabb lökést adni látszanék.

Merész volna e politika, nem tagadom; s én a ki nem rég saját táboromban érdemes barátommal Kovács Lajossal együtt a Cassandra gúnynevével tiszteltetvén meg, azért, mert a nagy próféta és martyr Széchenyi szerény uszályvivőiként léptünk fel: talán ugyan-e czimet, álolmlátásaim miatt, az osztrák államférfiaktól is megkapandom. *)

Jegyezzük meg, hogy a merész politika nem mindig nyaktörő is; s a kisszerű, félénk, ingadozó politika ritkán volt képes trónokat, országokat megmenteni.

Az onban csak értsük meg egymást.

A válság, melyről emlékeznék, a dolgok régi rendjének gyökeres megváltozása, melyet taglalgatánk, lehet, hogy a jövő méhében rejlik.

Talán nem; talán igen.

Siettetni azt, vagy épen előidézni, nem fekszik sem Magyarországnak, sem Ausztria érdekében.

Sőt Kossuthot, e tervével, én a bibliai Samsonhoz hasonlítom, a ki egy végső erőmegfeszítéssel megrázá a templom oszlopaít s a romok közé temeté elleneivel együtt önmagát.

De a mint siettetni a válságot érdekünk ellen volna, s azért nekünk Ausztriával együtt kell mennünk; úgy, ha — nélkülünk, sőt ellenünk is — bekövetkezik: férfiasan kell azt megállanunk.

S ha ez esetben, az osztrák birodalom, mostani

*) Különös, hogy még Gentz is, miként Müller Jánoshoz irt leveléből kitetszik, ily álolmlató volt!

alakjában, fenn tartható nem lenne; mentjük meg az elvet, mely annak fennállását europai szükséggé tévé: mentjük meg a történelmi Magyarországot, s szent István koronája jogos örökösét: az uralkodó dynastiát!

DE BALLAGI GÉZA.

